

LUND
UNIVERSITY

Lagen som ett politiskt verktyg för att skydda den nationella identiteten

En retorisk argumentationsanalys av lagen mot heltäckande slöja i Frankrike

Soma Sarah Mikaili

Mänskliga rättighetsstudier

Vårterminen 2012

Handledare: Rickard Lagervall

Abstract

The primary concern of this study is to examine the factors behind the debate around the face veil in France. This raises two questions on how the arguments can legally be justified and which affect the law has in a multicultural society like France. This study represents an investigation into the problem of the ban on the face veil in France 2011, but also an attempt to test the logic of the arguments based on legal grounds.

The law from 2011 was supported by the French National Assemblies special committee who discussed the impact of the face veil with republican values. The arguments used in the debate have focused on liberal values, like gender equality and individual freedom. Yet this new law engages rights that are protected under international human rights law like the right to religious freedom, the freedom of expression, cultural identity and non discrimination.

By using a rhetorical analysis of arguments, one can note that the political debate has been shaped by the social environment in which opinions, attitudes and emotions have played a major role. The debate was meant to focus on the veils impact on the secular society in France; however, the debate also illustrates a wish from French politicians to put immigration from muslim countries on restriction by making the assimilation requirement of French citizenship much stricter. By realizing the law, the reality of many muslims living in France became more obvious, a country whose fundamental values are based on freedom regardless of race, ethnicity, religion or gender.

Key words: Frankrike, heltäckande slöja, mångkulturalism, sekularism, jämlikhet, religionsfrihet

Innehållsförteckning

Abstract.....	2
Innehållsförteckning.....	3
1. Introduktion.....	5
1.1 Syfte och frågeställning.....	6
2. Metod.....	7
2.1 Material.....	8
2.2 Franska Nationalförsamlingen.....	10
3. Teoriavsnitt.....	12
3.1 Mångkulturalism och sekularism.....	12
3.2 Liberalism.....	15
3.3 Den liberala och sekulära staten.....	17
4. Om slöjan.....	18
4.1 Burqa/niqab.....	18
4.1.1 Hijab.....	19
4.2 Den heltäckande slöjan.....	19
5. Laïcité – den franska sekularismen.....	20
5.1 Den juridiska definitionen av sekularism.....	21
6. Nationell identitet.....	22
6.1 Framväxten av rasism.....	23
6.2 Nationell säkerhet.....	25
6.3 Den av-slöjade kvinnan – en symbol för assimilering?.....	25
6.4 Sammanfattning.....	26
7. Mänskliga rättigheter.....	27
7.1 Internationell lag och religion.....	28
7.2 Sammanfattning.....	30
8. Kvinnors rättigheter.....	30
8.1 Resultatet av ett förbud.....	32
8.2 De muslimska kvinnornas röst.....	34
9. Analys.....	35
9.1 Sekularism.....	36
9.2 Feminism.....	36
9.3 Nationell säkerhet.....	38
10. Slutsats och diskussion.....	39
Referenser.....	43
Litteratur.....	43
Tidskriftsartiklar.....	43
Juridiska dokument.....	44
Nyhetsartiklar.....	45

Övrigt.....	45
-------------	----

1. Introduktion

I januari år 2010 uppmanade Frankrikes dåvarande premiärminister François Fillon statsrådet (Conseil d'Etat) att genom rättsliga grunder påträffa ett förbud mot den heltäckande slöjan med betoning på att inte kränka bosatta muslimer i Frankrike.¹ Bland andra som uttryckt liknande tankar var dåvarande president Nicolas Sarkozy som i ett uttalande sagt att den heltäckande slöjan strider mot franska principer, ”Vi kan inte acceptera att ha fängslade kvinnor bakom galler i vårt land som är isolerad från det sociala livet och nekad en identitet. Detta strider mot våra värden om kvinnor och hennes värdighet”.²

Begäran från premiärministern ledde till att dåvarande president Nicolas Sarkozy tillsatte en kommitté ledd av den franska Nationalförsamlingen. Kommittén har gjort en mängd utlåtanden och observationer gällande den heltäckande slöjan varav medlemmar ur kommittén ansåg att den heltäckande slöjan representerar mer än just ett "tygstycke"; Den står för värderingar som begränsar muslimska kvinnor i det sociala och familjelivet³ och måste därför begränsas genom att vidta vissa typer av åtgärder som innebär att kraven för assimilation torde bli strängare för invandrare som vill bli franska medborgare.⁴ Den högsta domstolen i Frankrike gjorde ett utlåtande år 2008 om att en radikal och religiös utövning inte är kompatibel med republikanska värden såsom jämlikhet mellan kvinnor och män. Medlemmar från kommittén hävdar att detta är goda skäl till varför det skall kunna gå att neka personer uppehållstillstånd på dessa principer då det tyder på ovilja av att assimileras till det franska samhället.⁵

Europa består idag av mångkulturalistiska influenser som en konsekvens av postkolonial migrering. Det finns idag flertalet stiftade lagar som skall skydda etniska minoriteter, det uppstår dock ett dilemma ur ett mångkulturalistiskt perspektiv när individens rättigheter gynnas framför gruppens (etniska minoriteter t.ex).⁶ I Frankrike som har Västeuropas största muslimska befolkning stiftades en lag år 2011 som förbjöd bärandet av heltäckande slöja på offentliga platser.⁷

¹ Conseil d'Etat Reports and Studies Section, *"Study of possible legal grounds for banning the full veil"*, 2010. s. 7

² Assemblée Nationale, rapport d'information. *"Au nom de la mission d'Information sur la pratique du portedu voile intégral sur le territoire national"*, 2010. s. 207

³ Assemblée Nationale, rapport d'information. 2010. s. 47

⁴ Assemblée Nationale, rapport d'information. 2010. s. 187

⁵ Assemblée Nationale, rapport d'information. 2010. s. 165

⁶ Phillips, Anne, *Multiculturalism without culture*, Princeton University Press, Princeton, 2007. s. 4

⁷ Z. Fareen, Parvez. 2011. "Debating the Burqa in France: the Antipolitics of Islamic Revival", *Qualitative Sociology*.

Definitionen på offentliga platser avser vara gator, ”markets”, ”private business”
regeringsbyggnader samt kollektivtrafik.⁸ Detta lämnar ett litet rum för kvinnor att bära denna typ
av klädsel endast i hemmet som anses vara den privata sfären.⁹ Den privata sfären är avsedd till en
individuell utövning av religion som skall skiljas från staten.¹⁰ Straffet för dessa kvinnor om de
bryter mot lagen är bötfällning på 150 euro, som idag representerar cirka 1400 svenska kronor.¹¹

Frankrike med sin stora muslimska befolkning härstammande från länder som har
anknytning till Frankrikes kolonialhistoria bildar ett samhälle där olika etniciteter möts. I och med
detta och lagen om heltäckande slöja har frågor som religionsfrihet i ett mångkulturalistiskt
samhälle vis-a-vis invid och grupprättigheter uppstått.

1.1 Syfte och frågeställning

Denna C-uppsats har som syfte att åskådliggöra problematiken kring förbudet mot den heltäckande
slöjan som antogs av Frankrikes nationalförsamling 2011¹² genom att gå bortom lagen och debatten
om heltäckande slöja för att därtill lyfta fram en del andra aspekter (som nämnt ovan) som är
inbyggda i den franska nationens ideologiska och diskursiva föreställningar, och detta uppstår ofta
på ett tydligt och underförstått sätt. Uppgiften blir att synliggöra dessa föreställningar.

Debatten om islamiska klädedräkter har varit ett omdiskuterat ämne och började med
huvuddukslagen ett antal år innan (år 2004).¹³ Fransmännen har även ett kolonialistiskt förflutet i
muslimska länder där de utförde olika projekt för att ”civilisera” den muslimska befolkningen där
slöjan sågs som ett hinder för att uppnå ett framgångsrikt resultat.¹⁴

Jag har sedan några år tillbaka haft ett genuint intresse av situationen för invandrare i
Frankrike i och med de uppmärksammade upploppen i en Parisförort.¹⁵ När debatten om den
heltäckande slöjan var aktuell var jag för tillfället bosatt i Paris och är av den orsaken bekant med

volume 34, issue 2. s. 287.

⁸ Geoffrey W.G, Leane. 2011. “Rights of ethnic minorities in Liberal Democracies: Has France gone too far in banning muslim women from wearing the burka?”, *Human rights quarterly, volume 33, number 4. s. 1033.*

⁹ Z. Fareen, Parvez, 2011. s. 287

¹⁰ Ibid.

¹¹ Forex Bank, 2012-04-15.

¹² Geoffrey W.G, Leane, 2011. s. 1033

¹³ Scott, Joan Wallach, *Slöjans politik*, Tankekraft, Hägersten, 2010. s. 9

¹⁴ Scott, Joan Wallach, 2010. s. 59

¹⁵ Jag har under vårterminen 2012 publicerat en uppsats inom detta ämne. Se: Mikaili, Soma Sarah, ”*Polisbrutalitet i Frankrike - med fokus på upploppen i Clichy-sous-Bois år 2005*”. Lunds universitet, 2012.

den. Jag avser som framgår av uppsatsens syfte att följaktligen besvara frågan om:

- ⌚ förbudet mot den heltäckande slöjan ett politiskt verktyg för att reglera mångkulturstiska influenser i Frankrike, i sådana fall – på vilket sätt?
- ⌚ Huruvida argumenten kring lagens tillkomst kan rättfärdigas ur ett juridiskt perspektiv?

2. Metod

Frågeställningen som ligger till grund för denna uppsats kommer bearbetas i tre led. Det första ledet består av en empirisk förklaring till de begrepp som uppstår i Nationalförsamlingens argumentation, för att de sedan skall kunna användas som redskap i den avslutande diskussionen. Det andra ledet kommer bestå av Nationalförsamlingens utlåtanden, som har utvecklats till en debatt med politisk argumentation där olika företrädare lägger fram för och mot argument till ett förbud mot den heltäckande slöjan i Frankrike. Jag kommer försöka reda ut de oklarheter och underförståddheter som förekommer i debatten för att förstå intentionen till förbudet.

Varje debattör lägger i sin tur fram sin ståndpunkt i den politiska frågan gällande huruvida den heltäckande slöjan hör hemma på franskt territorium vilket gör att jag kommer tillämpa en retorisk argumentationsanalys för att besvara min frågeställning. En retorisk argumentationsanalys syftar till att poängtera relationen mellan den som argumenterar samt den eller de som mottar argumenten att acceptera argumentationens ståndpunkt.¹⁶ I detta fall handlar det om Nationalförsamlingens speciella undersökningskommitté olika argument som presenterats och mottagits av Nationalförsamlingen som stiftat en lag mot heltäckande slöja på offentliga platser i Frankrike.

Relationen mellan den retoriska diskursen och politiska beslut är av viktig karaktär för att förstå kontexten till debatten i sin helhet. Den retoriska metoden används som ett redskap i politiska sammanhang för att välja ståndpunkt som påverkar omvärlden.¹⁷ Denna ståndpunkt kan ha förankring i moraliska värderingar som i fallet med den heltäckande slöjan vilket bland annat har att göra med ”mänsklig värdighet” och ”jämlighet”. Det är dessa värden som påverkar individer i

¹⁶ Sigrell, Anders, *Att övertyga mellan raderna: en retorisk studie om underförståddheter i modern politisk argumentation*, 2., rev. utg., Rhetor, Åstorp, 2001. s. 42

¹⁷ Sigrell, Anders, 2001. s. 62

ett samhälle att organisera sina beslut.¹⁸ Jämlikhetsfrågan som kommittén använder som argument har under kommitténs sammanträden kopplats till frågan om assimilation, identitet och medborgarskap, vilket också kommer bli perspektiv som uppsatsen kommer att behandla.

Det krävs ytterligare några klargörande åtgärder för att förstå syftet med förbudet mot den heltäckande slöjan: vilka är debattörerna? I vilket syfte har denna kommitté tagits fram? Vem är målgruppen för denna argumentation? Svaret på dessa frågor inger en bild av argumentens objektivitet och värde. Denna metod ger en djupare blick i debattens helhet samt en djupare förståelse för det perspektiv debattörerna framhåller sina argument.

Det tredje ledet består av en sammanställning av resultat och argument, där jag avser att utreda, ge kommentarer och diskutera uppsatsens frågeställning i relation till frågeställningen. Sammanfattningsvis av den metod jag har valt att arbeta med kommer stora delar av uppsatsen behandlas deskriptivt i form av definitioner och klargörande förklaringar för de argument som presenteras för ett ge ett så fullt utredande slutresultat som möjligt.

2.1 Material

De böcker, artiklar, juridiska dokument och utlåtanden som presenteras under detta kapitel utgör den huvudsakliga delen av uppsatsen. Övrigt material såsom tidskriftsartiklar, nyhetsartiklar samt uppslagsverk från internet har använts som inhämtning av fakta för förståelsen av de olika diskurserna som förekommer i uppsatsen.

Uppsatsen kommer fokusera på tre juridiska dokument, Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna och den franska deklARATIONEN om de medborgerliga och mänskliga rättigheterna samt utlåtanden och de argument som fördes vid lagens uppkomst. Dessa utlåtanden finns samlade under den franska nationalförsamlingen som består av en kommitté tillsatt av dåvarande president Nicolas Sarkozy år 2009. Kommittén har sammanlagt utfört 18 olika sektioner där olika argument lagts fram av filosofer, politiker och feminister för att diskutera den heltäckande slöjans plats i det franska samhället. Dessa utlåtanden kommer att användas som primärkällor. De översättningar som sker från franska till svenska är översatta utav mig då jag behärskar det franska språket.

¹⁸ Ibid.

Frankrikes attityd gentemot islamiska kläder och sedvänjor är inte en ny debatt på territoriet, särskilt med hänsyn till den tidigare huvuddukslagen år 2004 som förbjuder muslimska flickor att bära slöja i skolan. Joan Wallach Scott som skrivit boken ”slöjans politik” behandlar huvuddukslagen från år 2004. Debatten från år 2004 liknar debatten gällande förbudet mot heltäckande slöja, samtidigt som den skiljer sig avsevärt i målgrupp och omfattning. Intressant är frågan om förbudet mot den heltäckande slöjan endast är en förevändning till den civiliseringsprocess som Scott hävdar lever kvar. Scott hänvisar till historia, rasism, individualism samt sexualitet för att förstå förankringen till dagens sekularism.

Frågan om individualism blir särskilt viktig då den ideologiska diskursen som Frankrike baserar sina tankar om identitet och medborgarskap på handlar om individuella och fria valmöjligheter. Detta sammanfaller med frågan om kvinnors beslut till att bära heltäckande slöja är individuellt eller påverkat av påtryckningar.

Scott tar visserligen upp detta också, dock inte hur de liberala fri- och rättigheterna har för samband i debatten och historien. Jag har därför valt att komplettera Scotts perspektiv med boken ”den sekulära staten och islam i Europa” som är en essäantologi med forskare och författare som bidragit med olika synsätt och perspektiv angående religionens roll i sekulära samhällen. Ur antologin har jag valt ut en författare, Etyen Mahcupyan som skrivit ”*förändringens utmaningar och den auktoritära sekularismen*” där han tar upp historia och olika teorier för tillkomsten av identitet i form av medborgarskap och individuell frihet. För en ökad kunskap av Scotts slutsats om att den nutida rasismen i Frankrike härstammar från kolonialismens fram till nu har jag valt att komplettera Scott med Etyan Mahcupyan artikel som behandlar rasismens uppkomst i en liberaldemokrati som Frankrike.

En annan viktig anknytning till den franska sekulariserings-principen är Jean Baubérot som skrivit artikeln ”*Laïcité and the Challenge of ‘Republicanism’*” hävdar att den franska sekularismen har blivit ett verktyg för att reglerera invandringen till Frankrike.¹⁹ Baubérot anser att definitionen av sekularism skiljer sig beroende från vilket perspektiv begreppet behandlas. Ur en demokratisk synpunkt så handlar sekularismen om att skydda de demokratiska värderingarna där det är skolans

¹⁹ Baubérot, Jean. 2009. “Laïcité and the Challenge of ‘Republicanism’”, *Modern & Contemporary France*, 17:2. s. 191

uppgift att lära ut skyldigheter och rättigheter av principerna om den franska sekularismen²⁰ där sekularismen är en symbol för fransk identitet.²¹ Olikheterna i det franska samhället skall inte ses som avvikande, utan som en resurs med vissa avgränsningar för religionsutövande.

Baubérot hävdar att det skulle vara diskriminerande att inte tillämpa denna typ av sekularism för Islam då det historiskt sett har använts för att assimilera kristna och judar.²² Den republikanska modellen syftar på att se olikheter som ett hinder för en lyckad integration, något som också har diskuterats av nationalförsamlingens undersökningsgrupp där den heltäckande slöjan ansetts vara en symbol för otillräcklig assimilation.

Vad både Scott, och Baubérot har gemensamt är att de båda kritiserar Bernard Stasi-rapporten och dess princip om sekularisering i det franska samhället. Stasi-rapporten som utgår från republikanska principer, med Bernard Stasi som ordförande samt 18 ledamöter bestående av politiker, jurister, forskare samt tjänstemän inom skolväsendet var ämnade att reflektera över principen om sekularism i den franska republiken.²³ Debatten fokuserade på frågan om den islamiska huvudduken i allmänna skolor trots att syftet var, enligt dåvarande president Jacques Chirac att uppdraget skulle gå på djupet och diskutera principen om sekularism i arbetslivet och offentliga platser bland annat.²⁴

2.2 Franska Nationalförsamlingen

Då mitt huvudsakliga primärmaterial består av utlåtanden från Nationalförsamlingens undersökningsgrupp är det av nödvändiga skäl att ge följande invändningar till de argument som presenteras av kommittén för att uppsatsen skall få en sådan rationell och objektiv slutsats som möjligt.

De invändningar som går att framställa handlar framförallt om alltför vida och osakliga uttalanden. Kommittén presenterar inte någon saklig fakta eller data på att den heltäckande slöjan är en bidragande orsak till att fler brott begås, då det har använts som ett argument till den ökade risken av terroristdåd.

²⁰ Baubérot, Jean. 2009. s. 192

²¹ Ibid.

²² Baubérot, Jean. 2009. s. 193

²³ Commission Stasi. *Wikipedia*, 2012.

²⁴ Ibid.

Jag har valt att ifrågasätta huruvida kommitténs utlåtanden är berättigad till att ligga som grund för dagens lag mot att bära heltäckande slöja på offentliga platser då helheten i kontexten föreskriver en ickeobjektiv hållning i debatten. Detta baserar jag på den rasistiska diskursen som dominerar delar av rapporten.

Den första synpunkten handlar att kommittén endast talar om den heltäckande slöjan som ett hot mot sekularismen istället för att tala i bredare termer under begreppet ”religiösa symboler”. Den rasistiska diskursen framkommer den heltäckande slöjan anses signalera ett avståndstagande från principen om ”broderskap” som innebär att alla människor skall leva tillsammans i gemenskap. Denna gemenskap inkluderar inte det som anses vara avvikande från franska principer då det förekommit diskussioner om att den heltäckande slöjan är ett tecken på en ovilja av att assimilera sig till det franska samhället vilket är ett hinder för att ansöka om medborgarskap. Kvinnor som bär slöja representerar en kultur som inte överensstämmer med den rådande normen i landet, enligt utlåtanden från medlemmar ur nationalförsamlingens undersökningsgrupp.

Även den feministiska diskursen i kommittén har inslag av att se den egna kulturen och traditionen som överlägsen andra. Detta framkommer speciellt när kvinnlighet definieras i termer som ”synlighet” och ”tillgänglighet” där referensen till den heltäckande slöjan görs som ett nekande av denna princip, vilket inte överensstämmer med västerländska principer.²⁵

Debatten i nationalförsamlingen har dessutom handlat om att den heltäckande slöjan strider mot principen om sekularism varav innebörden av statsneutralitet ingår. Detta strider mot Europakonventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna då artikel 14 förbjuder förbud mot diskriminering.²⁶ Den heltäckande slöjan är den enda religiösa som tas upp i rapporten och debatten som ett hot mot sekularismen.

De moraliska värdena som framförhålls av medlemmar ur kommittén skapas utifrån personliga perspektiv. I detta sammanhang blir det viktigt då debatten bland annat cirkulerat kring frågan om könsrättvisor. Olika debattörer har olika förståelse för relationen mellan jämlikhet och den heltäckande slöjan. Ett exempel är till exempel förekommande argument med personliga åsikter om den heltäckande slöjan, även kallat för *patos-argument* vilket gör att objektiviteten i

²⁵ Assemblée Nationale, nr. 4, 2009.

²⁶ Hänvisar till Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna.

debatten faller undan samtidigt som det talar för en reell sanning för varje enskild person.²⁷ Hållbarheten och relevansen i ett argument spelar alltså stor roll i vilket sammanhang det framförs i samt den sociala normen som råder i samhället.²⁸

Slutligen krävs det också att poängtera att ingen kvinna som bär heltäckande slöja har bjudits in i debatten, eller hörts som expert när det har talats om hennes mänskliga värdighet eller risken för att dessa kvinnor skulle vara underställda mannen.

3. Teoriavsnitt

Jag har valt mångkulturalism som teori i kontrast till sekularism och liberalism som mina teoretiska utgångspunkter då de bäst motsvarar mitt syfte. Detta motiveras med att de båda teorierna förhåller sig väl till den politiska debatten om förbudet mot heltäckande slöja från ett människorätts perspektiv, där både juridiska och politiska diskussioner förs.

3.1 Mångkulturalism och sekularism

Jag avser att under detta kapitel kort presentera Bernard Stasis rapport om sekularism som användes av Nationalförsamlingens undersökningskommitté jämsides med teorin om multikulturalism. Jag avser att redogöra för de motsättningar som uppstår i ett samhälle med multikulturella influenser i ett sekulärt samhälle.

Stasi-rapporten bestod av en fransk kommission bestående av 18 ledamöter under ledning av Bernard Stasi.²⁹ Rapporten var ämnad att reflektera över principen om sekularism i samband med ”iögonfallande tecken” på religiös tillhörighet i allmänna skolor i Frankrike på order av dåvarande president Jacques Chirac.³⁰ Debatten om förbud mot att bära huvudduk i publika skolor påminner om debatten kring den heltäckande slöjan då samma typ av argument presenterats i de båda lagförslagen; teorin om sekularism. I Frankrike, som är en sekulär stat har debatten om förbudet mot heltäckande slöja grundat sig på teorin om Frankrike som sekulärstat med stöd från

²⁷ Sigrell, Anders, 2001. s. 69

²⁸ Sigrell, Anders, 2008. s. 58

²⁹ Stasi, Bernard. Commission de reflexion sur l'application du principe de laïcité dans la republique, 2003. s. 78

³⁰ Stasi, Bernard, 2003. s. 3

lagen som stiftades år 1905, vilket skiljer på staten och kyrkan.³¹ Rapporten förklarar och beskriver sekularism med tre principer, (i) samvetsfrihet,³² (ii) likhet inför lagen i frågan om andlig och religiös åskådning³³ samt (iii) neutral politisk makt.³⁴

Synen på sekularism har kritiserats både av feministen Joan Wallach Scott och både den franska sociologen Jean Baubérot som hävdar att de bakomliggande principerna till argumentet om sekularism och en neutral stat grundar sig på rasism, assimilering och frågor om nationell identitet vilket leder till synen på hur detta påverkar de mångkulturella samhället.

Enligt Joshua Cohen, Matthewn Howard och Martha C Nussbaum innebär mångkulturalism en föreställning om att människor inom olika kulturer är jämlika i respekt och omtanke och får inte nedvärderas på grund av kulturella särdrag. Mångkulturalism uppmuntrar olika sätt att leva, det vill säga kulturell mångfald.³⁵ Dock finner författarna att denna princip inte praktiseras till fullo vilket stämmer överens med Baubérots teori om hur sekularism har blivit ett politiskt verktyg mot muslimer i Frankrike.

Baubérot hävdar att lagen från 1905 om att skilja på kyrka och stat var till för att skydda individuella medborgare genom att hålla staten neutral och åtskild från religion.³⁶ Baubérot utvecklar detta med att principen om sekularism inte alltid har varit ett verktyg för att garantera den religiösa friheten, tvärtom har det varit ett verktyg för att reglera den religiösa inverkan i samhället.³⁷ Detta skedde dock inte förrän i slutet av 80-talet, då begreppet kom att bli förknippat med religionen islam och assimilering i samband med den dåvarande debatten om huvudduken.³⁸ Baubérots artikel genomsyras av ideella ståndpunkter som att dagens sekularism inte handlar om åtskillnad mellan kyrka och stat, eller andra världen som förknippas med begreppet. Han menar istället att det handlar om en oro om islam och dess spridning i det franska samhället.

Cohen, Howard och Nussbaum nämner också den spänning som uppstår mellan respekten

³¹ Stasi, Bernard, 2003. s. 2

³² Stasi, Bernard, 2003. s. 14

³³ Stasi, Bernard, 2003. s. 19

³⁴ Stasi, Bernard, 2003. s. 22

³⁵ Okin, Susan Moller, *Mångkulturalism - kvinnor i kläm?*, Daidalos, Göteborg, 2006. s. 8

³⁶ Baubérot, Jean. 2009. s. 190

³⁷ Assemblée Nationale, Loi du 9 décembre 1905 relative à la séparation des Églises et de l'État.

³⁸ Baubérot, Jean. 2009. s. 191

för kulturella särdrag och könsrättvisor i ett multikulturellt samhälle.³⁹ Debatten om den heltäckande slöjan har bland annat fokuserat på de könsrättvisor som slöjan framkallar. Det uppstår ett dilemma om huruvida det går att rättfärdiga grupprättigheter för att skydda kulturella minoriteters levnadssätt från utomstående påtryckningar (religionsfrihet) då den kulturella minoriteten förtrycker det kvinnliga könet.⁴⁰ Susan Okin, politisk teoretiker poängterar att vissa religiösa åskådningar ibland ger skäl för gruppens kontroll av det kvinnliga könet och hennes sätt att leva. Hon hävdar därför att det just av den orsaken är viktigt att visa mer hänsyn till medlemmar av det kvinnliga könet än gruppen i helhet.⁴¹

En annan professor i politisk teori är Anne Phillips som skrivit boken "*Multiculturalism without culture*" hävdar att både feminism och mångkulturalism är två ideologier som strävar efter samma mål – nämligen att ställa balansen mellan ett jämlikt samhälle till rätta. Phillips utvecklar med att båda ideologierna behandlar frågor om ojämlikhet är det olämpligt att hävda att den ena ideologin skulle vara bättre än den andra.⁴² Phillips hävdar att sättet begreppet multikulturalism används på idag har blivit en verktyg för olika stereotyper inom främmande kulturer. Detta innebär att begreppet används som ett sätt att definiera människor och deras sätt att vara via deras kultur vilket ger upphov till rasism och olika typer av stereotypiseringar.⁴³

Under ett möte som hölls av Nationalförsamlingens undersökningskommitté den 29e september sa en av medlemmarna, André Rossinot, att de som valt att bära heltäckande slöja inte har gjort det utav den fria viljan utan är påverkade av interna påtryckningar.⁴⁴ Detta antagande av har utan stöd från tillfrågade muslimska kvinnor lett till att den heltäckande slöjan har förbjudits. I dessa fall menar Phillips att det uppstår en obalans mellan jämlikhet och den fria viljan där rätten att fritt välja kultur ignoreras.⁴⁵ Phillips utvecklar sitt resonemang med att tillägga att när kulturen används som ett hinder för ett välfungerande månkulturalistiskt samhälle uppstår det problem inom den politiska ideologin. Detta har särskilt visat sig vara fallet i frågan om mångkulturalism och

³⁹ Ibid.

⁴⁰ Okin, Susan Moller. 2006. s. 8

⁴¹ Ibid.

⁴² Phillips, Anne, 2007. s. 3

⁴³ Phillips, Anne, 2007. s. 9

⁴⁴ Assemblée Nationale, nr. 6, 2009.

⁴⁵ Phillips, Anne, 2007. s. 114

kvinnors jämlikhet. Det finns kvinnor som av eget val väljer att täcka sig eller väljer partner från föräldrarnas ursprungsland menar Phillips. Att åsidosätta den fria viljan för att uppnå ett mer jämställt samhälle strider mot individuell frihet som Nationalförsamlingens undersökningskommitté faktiskt argumenterar för att de vill främja.⁴⁶

3.2 Liberalism

Enligt Geoffrey W.G. Leane, författare till *"Rights of Ethnic Minorities in Liberal Democracies: Has France Gone Too Far in Banning Muslim Women from Wearing the Burka?"* är den liberala teorin ett verktyg för att beskriva och förklara en stor del av den rättsliga, politiska och sociala strukturen i ett samhälle.⁴⁷ Den liberala teorin kan ses utifrån två perspektiv: Individen i fokus, samt det kollektiva intresset. Kantianska liberaler sätter individen i fokus till skillnad från utilitaristiska liberaler som anser att frihet uppnås genom det "största goda" genom att slå ihop individuell maximerad nytta till det kollektiva intresset.⁴⁸

Den politiska och sociala strukturen som Leane nämner uppmärksammas i debatten kring den heltäckande slöjan i Frankrike, vilket kan förklaras genom Frankrikes integrationspolitik som sedan många år kunnat konstateras ohållbar, vilket även diskuterades under de uppmärksammade och våldsamma upploppen i en Parisförort år 2005. I min tidigare uppsats "Polisbrutalitet i Frankrike - med fokus på upploppen i Clichy-sous-Bois år 2005" framkommer de stora bristerna i den franska integrationspolitiken i uppsatsens slutsats.⁴⁹ Även denna gång har den politiska diskursen i Frankrike fokuserat på integrationsfrågan, men denna gång i slöj-debatten där den heltäckande slöjan symboliserar otillräcklig assimilation och risk för avslagen ansökan om franskt medborgarskap.

Den franska konstitutionen från 1946 föreskriver att staten har en skyldighet att inte utöva dominans⁵⁰ eller förtryck mot sina medborgare samtidigt som landet är inspirerat av liberala teorier som sätter individens rätt i fokus, med undantag för den allmänna viljan i landet.⁵¹

⁴⁶ Phillips, Anne, 2007. s. 114

⁴⁷ Geoffrey W.G, Leane, 2011. s. 1046

⁴⁸ Ibid.

⁴⁹ Mikaili, Soma Sarah. *Polisbrutalitet i Frankrike - med fokus på upploppen i Clichy-sous-Bois år 2005*, 2012. s. 30.

⁵⁰ Assemblée Nationale, Déclaration universelle des droits de l'homme, 1948.

⁵¹ Franska revolutionen. *Nationalencyklopedin*, 2012.

I Frankrike, som är ett land med olika kulturer och intressen har det allmänna intresset vägt tyngre då det år 2010 framgick i en undersökning att 87 % av de tillfrågade var för ett förbud mot den heltäckande slöjan i landet,⁵² vilket gjorde att ett fåtal individers rättigheter ifrågasattes. Den liberala idén om religionsfrihet och dess slagkraft röstades ner av den allmänna viljan då förbudet mot heltäckande slöja trädde i kraft år 2011. Dock ersattes religionsfriheten med andra liberala värden som bland annat vikten av jämlikhet och frihet från diskriminering.

Detta resonemang diskuterar även Randall Hansen i sin artikel "*The Two Faces of Liberalism: Islam in Contemporary Europe*". Hansen tar upp argument som för den liberalistiska ideologin är svåra att hantera. Han menar att integration handlar om avsaknaden av förståelse inför olikvärdiga kulturer vilket kan medföra en slags maktstruktur av vad det överlägsna idealet torde vara.⁵³

Hansen använder sig av Brian Barrys resonemang gällande rättigheter i form av likabehandling där Hansen håller med om att religionsfrihet inte kräver undantag från allmänheten genom att tillämpa lagar på grund av den varierade effekten på människor som utövas genom deras tro, normer eller preferenser.⁵⁴

Hansen fortsätter med att utveckla sitt resonemang genom att säga att staten har en skyldighet att ingripa för att förhindra diskriminering då det är en form av intolerans eftersom det förnekar individers åtnjutande av liberala rättigheter som till sin natur är universella.⁵⁵

Sammanfattningsvis är den offentliga sfären avsedd till att vara fri från religiös utövning och "propaganda" då alla skall ha rätt att fritt kunna välja eller avstå från att bekänna sig till en religion. I ett land som Frankrike, med Västeuropas största muslimska befolkning blir det problematiskt eftersom olika liberala rättigheter ställs och värderas mot varandra med risk för att diskriminera etniska minoriteter att utöva rätten till sin religion.

Jag avser att använda denna teoretiska utgångspunkt för att redogöra för huruvida de liberala värden använts som en överlägsen maktstruktur i frågan om den heltäckande slöjan samt

⁵² PewResearchCenter, *Widespread Support For Banning Full Islamic Veil in Western Europe*, 2010-07-08.

⁵³ Hansen, Randall. 2011. "The Two Faces of Liberalism: Islam in Contemporary Europe", *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 37:6. s. 891

⁵⁴ Hansen, Randall, 2011. s. 882

⁵⁵ Ibid.

huruvida de liberala används i debatten för att tala om frågor som medborgarskap, integration och assimilation.

3.3 Den liberala och sekulära staten

Det franska tankesättet om individuell frihet vilar på liberalism och upplysningstiden idéer om att varje människa är unik.⁵⁶ Upplysningstiden teoretiker utgick från ett nytt tankesätt kallat relativism. De ansåg att människan endast behövde använda sina fem sinnen för att bilda sig tillförlitliga föreställningar om verkligheten. Det som människan genom sitt medvetande och fem sinnen kan skaffa sig kunskap om är ”verkligheten”. Dock är varje människa unik eftersom hon skapar sig individuella erfarenheter. Dagens syn på den ”moderna” individen är ett resultat av relativismen som ansåg att varje individ är självständig och oberoende av andra och kan därför ta egna beslut som gynnar henne. Liberalismens syn på individen är densamma.⁵⁷

Det uppstår dock motstridigheter i det franska samhället mellan relativismen och sekularismen eftersom Frankrike är uppbyggd av idén om den rationella och oberoende individen. Ett förbud mot den heltäckande slöjan tyder på att det precis är tvärtom enligt Mahcupyan. Människor som förväntas åsidosätta sina egna intressen för det gemensamma bästa eller låter sig underordnas sin egen rationalitet inte kan identifiera sig som en liberal, relativistisk individ.⁵⁸

I stället står vi nu inför en medborgare, en person knuten till en stat. I detta fall är den gemensamma visdomen staten. Liberalismen kan endast fungera inom en nationalstat då relativismen inte har en gemensam grund att stå på eftersom idén den går ut på att varje individ följer sitt egna sunda förnuft. Det är av rationalitet som den ”rationella” individen avstår från ta beslut som rör det gemensamma och ålägger det åt en mer rationell instans – staten. Staten skall dock kunna rätta sig efter, eller försöka hitta en gemensam punkt med den liberala individens rationalitet så att båda staten och individens rationalitet är i harmoni med varandra. Den gemensamma punkten är sekularismen.⁵⁹

Upplysningens tankesätt gick ut på att frigöra sig från förmyndarmentalitetens religiöst

⁵⁶ Mahcupyan, Etyan. 2007. ”förändringens utmaningar och den auktoritära sekularismen”, Engelsberg Seminar, *Den sekulära staten och Islam i Europa: perspektiv från Engelsbergsseminariet 2006*. Stockholm. Atlantis. s. 64

⁵⁷ Ibid.

⁵⁸ Mahcupyan, Etyan, 2007. s. 65

⁵⁹ Mahcupyan, Etyan, 2007. s. 67

dominerade synsätt och ersätta det med ett vetenskapligt synsätt. Den fundamentala tanken var tron om en högre visdom än individens som kunde nås med vetenskaplig kunskap. Det är på så sätt, menar Mahcupyan, att det auktoritära tankesättet formade ”nationalstaten” utan att inskränka på liberalismens syn på individen. Individen var nu en medborgare i förhållande till en stat och sekularismen den punkt som binder ihop dessa faktorer genom rationalitet så att de sammanfaller med varandra både sociopolitiskt och psyko-ideologiskt.⁶⁰

4. Om slöjan

För att förstå förankringen av islamisk klädedräkt och debatten idag finns det två koranverser som är aktuella för att konkret påvisa att inställningen till slöjan kan tolkas individuellt av muslimer. Koranverserna 24:30-31 och 59:33 behandlar frågan om ”anständig klädsel” genom att på olika sätt beskriva påbudet av slöjan,⁶¹ vilket gör definitionen av ”anständig klädsel” otydlig och tolkningsbar.

4.1 Burka/niqab

Definitionen av burka i denna uppsats företräds av den juridiska termen på franska (voile intégral) på begreppet, det vill säga ”heltäckande slöja”. I folkmun kallas även den heltäckande slöjan för burqa och niqab trots de detaljer som skiljer dem åt.

Burqan är en traditionell klädesdräkt som bärs under kvinnans vardagliga klädsel som avser att täcka ansiktet bakom ett tygstycke med ”kikhål” som gör att kvinnan kan se.⁶² Syftet är att kvinnan ska dölja sin kropp när hon vistas bland andra män än hennes make, far, bror, farbror, son eller sonson.⁶³

Niqab är en annan typ av ansiktstäckande slöja. Skillnaden mellan niqab och burka är att kvinnor som bär niqab antingen lämnar panna och ögon synliga eller lämnar en smal springa för ögonen. Det finns alltså inget ”nätliknande” tygstycke som täcker ögonen.⁶⁴

⁶⁰ Ibid.

⁶¹ Hänvisar till Koranen

⁶² Burka. *Nationalencyklopedin*, 2012.

⁶³ Geoffrey W.G, Leane, 2011. s. 1033

⁶⁴ Niqab. *Nationalencyklopedin*, 2012.

4.1.1 Hijab

Hijab är ett begrepp som avses vara en klädkodex som skiljer mellan män och kvinnor.⁶⁵ Enligt Nationalencyklopedin innebär hijab en huvudduk i kombination med löst sittande heltäckande kläder⁶⁶ som döljer barmen. Även om de flesta muslimer är överens om att bärandet av blygsamma kläder är en skyldighet inom Islam går åsikterna isär om innebörden av ”blygsam klädsel”. En del muslimer ser det som en religiös plikt, medan andra anser att det är en tolkningsfråga och att klädseln bör anpassas efter samhället. I teokratiska stater som Iran är slöjan ett krav medan den kan förbjudas i skolväsendet i länder som Turkiet och Syrien som är sekulära stater.⁶⁷ En annan svårighet som uppstår är att Islam saknar en auktoritativ instans, till skillnad från till exempel katolicismen, vilket gör att det inte finns någon allmän regel att följa avseende principen om ”anständig klädsel”.⁶⁸

4.2 Den heltäckande slöjan

Kommittén beräknade att 1900 kvinnor bär heltäckande slöja i Frankrike.⁶⁹ Dock är dessa siffror något som kan ifrågasättas då det sedan 1872 är förbjudet göra skillnad på samt föra statistik mellan medborgare i varken ras eller övertygelse.⁷⁰

På ett sammanträde den 29e september 2009 sades följande av Monsieur André Rossinot, ett expertråd i kommittén gällande den heltäckande slöjan;⁷¹

Frågan om den heltäckande slöjan är särskilt viktig då den handlar om kvinnans status i ett republikanskt och demokratiskt samhälle. En heltäckande slöja ger uttryck för kvinnoförtryck genom att de kvinnor som bär den blir behandlade som objekt.

Den heltäckande slöjan är ett hinder för kvinnor som bär den att existera utanför männens lagar. På offentliga platser har inte kvinnan rätt att existera som individ eller person. Hon existerar bara bakom genom masken hon bär. Den heltäckande slöjan symboliserar inget annat än förnekelse

⁶⁵ Hijab. *Nationalencyklopedin*, 2012.

⁶⁶ Ibid.

⁶⁷ Geoffrey W.G, Leane, 2011. s. 1036

⁶⁸ Ibid.

⁶⁹ Assemblée Nationale, nr 2262. S. 42

⁷⁰ Geoffrey W.G, Leane, 2011. s. 1036

⁷¹ Assemblée Nationale, nr. 6, 2009.

till allt som republiken har gett kvinnor: rätten att förfoga över sig själva, att arbeta – och därför inte vara ekonomiskt beroende till sina män, att välja sin make, välja att skaffa barn, erkännande av jämställdhet mellan män och kvinnor.

Kommitténs position måste vara att visa en absolut bestämdhet mot att inte förhandla Republikens värderingar som frihet och den mänskliga personen och hennes värdighet. Kvinnors frihet står på spel, även om det finns de som påstår att kvinnor som bär heltäckande slöja har gjort det genom sin fria vilja kan inte dessa representera majoriteten av de som inte har valt det. Dessutom har den fria viljan gränser, det har inte den republikanska inrättningen, vilket måste respekteras! Den heltäckande slöjan torde därför inte existera på det nationella territoriet.

5. Laïcité – den franska sekularismen

Enligt Bernard Stasi som skrivit rapporten ”*commission de reflexion sur l'application du principe de laïcité dans la republique*” är laïcité ett grundläggande värde för den franska republiken då den ger alla människor möjligheten att leva tillsammans och förenar pluralism och mångfald.⁷² Stasi utvecklar vidare genom att säga att laïcité är en produkt bestående av historia, politisk filosofi samt etik som bygger på att rättigheter och skyldigheter förutsätter varandra.⁷³ Denna princip är utformad som en garanti för självständighet och den fria möjligheten för varje individ att vara sig själv.⁷⁴ Detta förutsätter att staten vidtar åtgärder för att vidbehålla denna position så att andra värden inte inskränker på denna princip.⁷⁵

Laïcité är bland annat vägen till *nationell identitet, gemensam sammanhållning i samhället, jämställdhet mellan män och kvinnor*.⁷⁶ Detta har föranlett till en debatt inom den kommitté som dåvarande president Nicolas Sarkozy inrättade om huruvida den heltäckande är förenlig med laïcité och dess principer om nationell identitet, gemensam sammanhållning, jämställdhet mellan könen och religionsfrihet.⁷⁷

Andra länder som utgår från liberalpolitiska teorier är Storbritannien och USA. Både

⁷² Stasi, Bernard, 2003. s. 36

⁷³ Ibid.

⁷⁴ Ibid.

⁷⁵ Ibid.

⁷⁶ Ibid.

⁷⁷ Ibid.

länderna har också haft frågan om förbud av islamiska dräkter uppe för diskussion, dock har inga nationella lagar inrättats. För några år sedan uttryckte sig den brittiska politikern Jack Straw om att kvinnor med heltäckande slöja var tvungen att ta av dessa när de bemötte honom.⁷⁸ I USA visade det sig i en undersökning att 28 % av de Amerikanska medborgarna var för ett förbud gällande den heltäckande slöjan.⁷⁹

Att varken Storbritannien och USA inte har stiftat några lagar än ligger inte enligt Scott i att det är liberalt inspirerade stater, då hon påpekar att även Frankrike är det. Skillnaden ligger i mening av sekularism och utövandet av den i varje land. I Frankrike, skyddar staten individen från religion genom att reglera förbud i den offentliga sfären; i USA är religionen skyddad från statligt ingripande. Scott menar att detta är den väsentliga skillnaden gällande de åtgärder som vidtagits gällande bärandet av islamiska kläder.

5.1 Den juridiska definitionen av sekularism

Enligt 1905 års lag så skiljer sig den franska staten från den katolska kyrkan. Beslutet är grundat på att den franska staten ska vara neutral i avseende till religionsutövning i det offentliga rummet.⁸⁰ Det är statens skyldighet att se till att Republiken garanterar samvets och religionsfrihet, åsiktsfrihet samt erbjuda utbildning till de som vill lära sig om dessa principer. Republiken ser principen om sekularism som en mänsklig rättighet.⁸¹

Det råder oklarheter kring lagens tolkning då det är svårt att tolka huruvida staten skall vidta åtgärder på individuell nivå, det vill säga mot medborgare i staten, eller mot institutioner. I 1946 års konstitution står statens roll reglerad som en skyldighet för staten att inte utöva dominans eller förtryck gentemot sina medborgare.⁸² Enligt den nationella federationen för tankefrihet så innebär inte lagen om sekularism att statens skyldighet är att skydda neutraliteten genom att utöva principen om sekularism på enskilda individer.

Enligt Guy Carcassonne, professor i juridik på universitetet Nanterre i Paris, som hördes som expert av kommitténs övriga medlemmar, handlar lagen om att skilja på kyrka och stat, vilket

⁷⁸ Le Figaro, *Burqa/GB: Jack Straw opposé à une loi*, 2010-02-09.

⁷⁹ PewResearchCenter, *Widespread Support For Banning Full Islamic Veil in Western Europe*, 2010-07-08.

⁸⁰ Stasi, Bernard, 2003. s. 36

⁸¹ Stasi, Bernard, 2003. s. 14

⁸² Assemblée Nationale, *Déclaration universelle des droits de l'homme*, 1948.

innebär att det sker på en institutionell nivå och inte på individens personliga integritet.⁸³

Rivero, en juridisk professor berättar att han ofta blivit ombedd att tolka lagen om sekularism i sociala sammanhang utifrån den juridiska beteckningen i olika juridiska dokument som konventioner, internationella standarder, lagar och allmänna rättsprinciper.⁸⁴ Rapporten nämner också att artikel nio i den Europeiska konventionen om de mänskliga rättigheterna tillåter begränsningar i religionsfriheten varav ett fåtal fall från Turkiet som också är en sekulär stat tas upp som rättspraxis där staten har särat på kyrkan och staten.⁸⁵

Den slutgällande rapporten från Nationalförsamlingen gällande förbud mot heltäckande slöja på offentliga platser nämner också fall från Turkiet för att påvisa att sekularism kan rättfärdigas på konstitutionell nivå då fallet har dömts och erkänt av den europeiska domstolen för mänskliga rättigheter. Domstolen erkände ett förbud mot den islamiska huvudduken i turkiska universitet i sekularismens namn (Leyla Sahin-fallet).⁸⁶

6. Nationell identitet

Ovanstående kapitel har fokuserat på de teoretiska definitionen av argument som förekommit i debatten. I detta kapitel fokuseras det såväl på den teoretiska definitionen, men även det praktiska, det vill säga hur det franska samhället *faktiskt* förhåller sig till den ideologiska synen som Nationalförsamlingens undersökningsgrupp argumenterar för.

Under kommitténs sammanträden har frågan om *nationell identitet, medborgarskap och assimilering* varit en centralfråga i debatten. Den franska sekularismen begränsar sig inte endast till att skilja på staten och det religiösa. Den är även tillför att stärka de gemensamma värderingarna som ligger till grund för den sociala strukturen i landet.⁸⁷ Det är statens uppgift att motverka varje hot eller inskränkning gentemot denna princip, som till exempel religiösa värden då den franska principen om sekularism har ett gemensamt värde i det franska samhället.⁸⁸

Medborgarskap och sekularisering är två starka verktyg som överskrider religion, etnicitet

⁸³ Assemblée Nationale, nr. 14, 2009.

⁸⁴ Stasi, Bernard, 2003. s. 20

⁸⁵ Ibid.

⁸⁶ Assemblée Nationale, rapport d'information. 2010. s. 173

⁸⁷ Stasi, Bernard, 2003. s. 15

⁸⁸ Ibid.

och tillhörighet i samhället då dessa verktyg skapar förpliktelser gentemot staten och medborgarna.⁸⁹ Under sammanträdena i den franska nationalförsamlingen kom frågan om huruvida en kvinna som bär heltäckande slöja kan assimilera sig till det franska samhället och därmed inneha franskt medborgarskap upp då kommittén tidigare fastställt att heltäckande slöja inte är kompatibel med värdena för den franska republiken eller la laïcité.⁹⁰ Cirka ett år innan hade den franska staten nekat en kvinna medborgarskap på grund av att hennes heltäckande slöja ansågs uttrycka oviljan av att assimilera sig till det franska samhället. Anne Levade, professor i civilrätt som satt med som expert i kommittén poängterade dock att det är viktigt att notera att beslutet inte handlade om kvinnans heltäckande slöja, men den livsstil som den sökande anammade. Regeringens synpunkt i denna fråga är viktig då principen om broderskap inte stämde överens med kvinnans livsstil.⁹¹

den stereotypbild av en välintegrerad fransman består av en individ som kan göra sig förstådd på franska, vara kapabel till att kunna assimilera sig, vilket innebär att anamma den franska kulturen.⁹² Detta argument har även förts vidare till debatten om den heltäckande slöjan då den franska bilden av en ”av-slöjad” kvinna med arabiskt ursprung enligt fransmännen är ett ideal för vad en välintegrerad kvinna är. Kvinnor som bär iögonfallande religiösa symboler representerar istället fientlig islam.⁹³

6.1 Framväxten av rasism

Som jag nämnde i teoriavsnittet består de fundamentala liberala värderingar av frihet. I Frankrike som är en liberal demokratisk stat har denna frihet begränsats för de som ännu inte blivit franska medborgare av att göra ”det rätta valet”. Detta syns tydligt i bland annat en lag från 2007 om regler för integration och assimilation som ett krav för att kunna bli fransk medborgare.⁹⁴ Lagen förtydligar och ställer ytterligare krav från tidigare lagrum som syftar på integration som ett krav att bli fransk medborgare.⁹⁵

⁸⁹ Ibid.

⁹⁰ Assemblée Nationale, nr 3, 2009.

⁹¹ Assemblée Nationale, nr. 13, 2009.

⁹² Mikaili, Soma Sarah, 2012. s. 19

⁹³ Ibid.

⁹⁴ Legifrance, le service public de la diffusion du droit. *LOI n° 2007-1631 du 20 novembre 2007 relative à la maîtrise de l'immigration, à l'intégration et à l'asile. Article 7.*

⁹⁵ LOI n° 2007-1631 du 20 novembre 2007 har i artikel 7 bland annat gjort kraven strängare från tidigare lag om ”Code de l'entrée et du séjour des étrangers et du droit d'asile, som är en lag som behandlar inresa och vistelse för invandrare

När miljontals algerier började strömma in i Frankrike efter att Algeriet hade deklarerats självständigt i mitten av 1900-talet försökte Frankrike reglera denna invandring med att öka kraven för franskt medborgarskap.⁹⁶ Dåvarande partiledare för Front National, Jean-Marie Le Pen fick alltmer sympati i Frankrike och ökade kraftigt i popularitet efter valet 1983.⁹⁷ Två år senare blev klimatet hårdare i landet efter att *Figaro Magazine* publicerat en artikel med en bild på en beslöjad Marianne, republikens symbol, med frågan ”kommer vi fortfarande att vara franska om trettio år?”⁹⁸ Fyra år efter nyhetsklippet i *Figaro Magazine* började diskussionen om ett huvudduksförbud och sekularism tas upp av franska politiker.⁹⁹ Mahcupyan hävdar att sekularismen har blivit ett verktyg för att skilja sig från den ”andre”.

Detta förklaras med den västerländska synen på den sanna medborgaren som en individ vars inkorrekt handlingar tillskrivs som individuella övertygelser medan invandrare ses som en produkt från sin kultur varav hans handlingar tillskrivs hans kultur.¹⁰⁰ Denna typ av identifiering går även att finna i franska nyheter. När franska nyheter rapporterar om problem och brott som begås av araber anklagas hela gruppen och kulturen. När liknande brott begås av fransmän ses det däremot som enskilda problem, enligt Scott som har studerat Frankrikes politiska klimat sedan 40 år.¹⁰¹

I en debatt mellan två politiker gällande huvudduksförbudet uppdagades följande av en framstående judisk politiker; ”Ärligt talat så kan dessa människor aldrig assimileras” varav kollegan hade svarat ”det var ju det man brukade säga om judar”.¹⁰² Under och före andra världskriget ansågs det inte vara möjligt att integrera judar in i det franska samhället. Enligt Scott har detta argument idag förts över på muslimer som är det huvudsakliga målet för den franska rasismen.¹⁰³

Efter attackerna mot World Trade Center i USA år 2001 hårdnade klimatet för muslimerna i Frankrike ännu mer. Franska politiker började tala om islams korståg mot västvärlden och muslimer

samt för personer som söker asyl.

⁹⁶ Scott, Joan Wallach, 2010. s. 63

⁹⁷ Scott, Joan Wallach, 2010. s. 65

⁹⁸ Ibid.

⁹⁹ Scott, Joan Wallach, 2010. s. 75

¹⁰⁰ Mahcupyan, Etyan, 2007. s. 69

¹⁰¹ Scott, Joan Wallach, 2010. s. 67

¹⁰² Scott, Joan Wallach, 2010. s. 68

¹⁰³ Scott, Joan Wallach, 2010. s. 72

pekades ut som invandrare oavsett hur länge de bott i Frankrike.¹⁰⁴ Dock hävdar Mahcupyan att det verkliga hotet kommer inifrån i form av attityder mot invandrare som har gjort sig hemma i värdlandet och utövar sin ”märkliga” religion som strider mot den sekulära världssynen som råder i väst.¹⁰⁵

6.2 Nationell säkerhet

Denys de Béchillon, professor i offentlig rätt samt medlem i advokatsamfundet, hördes som expert av kommitténs övriga medlemmar hävdar att de principer som är tillgängliga för att förbjuda heltäckande slöja i Frankrike består av skydd av den allmänna ordningen och säkerheten samt mänsklig värdighet och jämställdhet som ses i termer av kvinnors värdighet bland annat.¹⁰⁶ Vidare utvecklar han att viljan av att kunna identifiera människor täcker två olika frågor. Den ena består av att kunna se vem man talar med, men också viljan av att skydda sig från risken av att kvinnor kan dölja vapen eller sprängämnen under slöjan.¹⁰⁷

Dock lyder den franska straffprocesslagen att varje person på det nationella territoriet måste samtycka till identitetskontroller utförs av polismyndigheter.¹⁰⁸ De Béchillon menar att det inte går att rättfärdiga då argumenten står på osakliga grunder. För det första nämner han att den ger en osanningsenlig bild av att Frankrike skulle befinna sig under terrorishot, varav han bedömer den aktuella risken för att inte vara tillräcklig till att kunna berättiga ett förbud. Den andra orsaken till denna typ av åtgärd menar de Béchillon vara diskriminerade då lagen endast talar om burkan. ”Om vi vill skydda oss från hot mot att dölja vapen eller explosiva ämnen måste vi även förbjuda bärandet av ryggsäck, portfölj och även rock då även dessa plagg inger liknande problem”.¹⁰⁹

6.3 Den av-slöjade kvinnan – en symbol för assimilering?

Integrationsminister Eric Besson har uttalat sig om den heltäckande slöjan som ett bevis på otillräcklig assimilering till det franska samhället, vilket får konsekvensen att kvinnor som bär den blir nekade medborgarskap.¹¹⁰ År 2008 blev bland annat en kvinna av marockanskt ursprung nekad

¹⁰⁴ Scott, Joan Wallach, 2010. s. 67

¹⁰⁵ Mahcupyan, Etyan, 2007. s. 68

¹⁰⁶ Assemblée Nationale, nr. 8, 2009.

¹⁰⁷ Assemblée Nationale, nr. 8, 2009.

¹⁰⁸ Conseil d’Etat Reports and Studies Section, 2010. s. 12

¹⁰⁹ Ibid.

¹¹⁰ Assemblée Nationale, rapport d’information. 2010. s. 166

medborgarskap trots att hon var gift med en fransk medborgare, med anledningen av att kvinnan bar niqab och därför misslyckats att assimilera sig till det franska samhället.¹¹¹

Historiskt sett är inte dessa krav eller idéer om integration något nytt. Under kolonialismen var Frankrikes mission att assimilera befolkningen i Algeriet genom att få dem att anamma det franska kulturbandet, varav tanken var att det algeriska folket och inte skulle ge uttryck för sin egen kultur eller tradition.¹¹² Islam sågs som ett av de största hindrena från en lyckad civiliseringsprocess.¹¹³ Det var av den orsaken att skilja människor från religionen.

Enligt en lag som formulerades år 1919 gav medborgarskap endast till arabiska män på det villkoret att de sa upp sin infödda status som innebar att sluta följa muslimska lagar.¹¹⁴ Dock var det kvinnorna som blev det mest attraktiva föremålet för den så kallade civiliseringsprocessen. Fransmännen inrättade flickskolor med initiativ från franska feminister med syftet att frigöra arabiska kvinnor från den arabiska kulturen med västerländska verktyg för att övertyga dem till franska sedvänjor.¹¹⁵

En arkivarie och historiker har även tolkat franska soldaternas brev som skickades hem till Frankrike från Algeriet *där soldaterna associerar kvinnokroppen med imperialistiska erövringar*.¹¹⁶ Erövringarna beskrevs också med ordalag som ”klä av, avslöja och penetrera”¹¹⁷ Kvinnorna beskrevs som undergivna och infängslade i burar, oåtkomliga för (frans)män som åtrår dem. Denna typ av beskrivning syftar på att de beslöjade kvinnorna är förtryckta där ”buren” ersätter bilden av slöjan, avslutar Scott med och påpekar att viljan av civilisera ”araber” har funnits länge.¹¹⁸

6.4 Sammanfattning

Detta kapitel har fokuserat på den politiska debatten både i teori och både praktik. Den heltäckande slöjan ses som ett hinder från att assimileras och få tillhörigheten som fransk medborgare. Debatten har också lämnat rum för diskussioner om könsrättvisor och diskriminering med rasistiska

¹¹¹ Z. Fareen, Parvez, 2011. s. 287

¹¹² Mikaili, Soma Sarah, 2012. s. 19

¹¹³ Scott, Joan Wallach, 2010. s. 46

¹¹⁴ Scott, Joan Wallach, 2010. s. 48

¹¹⁵ Ibid.

¹¹⁶ Scott, Joan Wallach, 2010. s. 52

¹¹⁷ Ibid.

¹¹⁸ Scott, Joan Wallach, 2010. s. 55

undertoner. Det franska genusperspektivet har spelat en stor roll. Jämlikhet mellan könen är starkt förknippat med ett av de mest fundamentala värdena i den franska republiken vilket också leder till att de som inte delar dessa värden även inte respekterar den franska republiken. Just inom den feministiska diskursen hävdade de som var för en lag mot heltäckande slöja att slöjan strider mot de värdena som franska kvinnor sedan långt tillbaka i historien har kämpat för, trots att det än idag existerar könsrättvisor mellan kvinnor och män i Frankrike. För fransmännen har slöjan varit en symbol för icke-assimilering sedan kolonialismen där viljan av att integrera algeriska kvinnor genom att av-slöja dem var stark.

Definitionen av den franska sekularismen är ett omdiskuterat begrepp och hänvisas tillbaka till den franska revolutionens uppkomst där viljan var att skilja mellan kyrka och stat. Den franska sociologen Jean Baubérot hävdar att den historiska definitionen av sekularism och den innebörden har fått idag i debatten om den heltäckande slöjan skiljer på sig betydligt. Idag används sekularism istället som ett verktyg för att tala om invandring och integration.

Trots att de flesta invandrare i Frankrike idag har den erkända statusen som franska medborgare särskiljer fransmännen på dessa individer genom att tillskriva dem en religiös/etnisk tillhörighet som muslimer kommande från Nordafrika. Detta leder till en paradox i det franska assimilationssystemet som utlovar franskt medborgarskap till personer som lyckas anamma sig det franska kulturarvet trots att det är just dessa människors kultur och etnicitet som anses vara ett hinder för att de skall kunna assimileras.

7. Mänskliga rättigheter

Under vilka förutsättningar kan ett förbud vara förenligt med Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna och andra juridiska dokument? Trots att statsrådet inte ansåg att det fanns någon rättslig grund till lagen efter att premiärminister Francois Fillon begärt en utredning har lagen ändå kommit till bruk.¹¹⁹ Frankrike anser att förbudet är berättigat baserat på specifika faktorer som tas upp i detta kapitel.

Enligt Geoffrey W.G. Leane härstammar förbudet mot den heltäckande slöjan från den

¹¹⁹ Conseil d'État. Étude relative aux possibilités juridiques d'interdiction du port du voile intégral. *Le conseil d'État et la juridiction administrative*, 2010.

utilitaristiska synen om ”*största möjliga lycka åt största möjliga antal*”.¹²⁰

Den franska deklARATIONEN från 1789 samt konstitutionen från 1946 skall vara likvärdiga i verkställande kraft.¹²¹ Det förekommer dock oenighet mellan de individuella och grupprättigheter i de båda dokumenten.

Preambeln från 1946 års konstitution föreskriver följande ”Varje människa besitter heliga och oförytterliga rättigheter utan åtskillnad av ras, religion eller annan trosuppfattning.¹²² Den franska deklARATIONENS artikel 10, 11, 4, 5, 6 och 1 reglerar rätten till ”frihet”. Artikel tio i den franska deklARATIONEN lyder ”ingen skall behöva vara orolig över sina åsikter, inklusive religiösa åskådning, förutsatt att den allmänna ordningen som upprättats genom lag inte störs genom manifestation”, medan artikel 11 förklarar att tanke och åsiktsfriheten är en av de mest värdefulla rättigheterna för människan.¹²³ Artikel 4 i deklARATIONEN konstaterar att frihet består i att kunna göra något som inte skadar andra varav artikel 5 uttrycker att lagen endast kan förbjuda handlingar som är skadliga för samhället.¹²⁴ Artikel 6 uttrycker att lagen är en konsekvens av den allmänna viljan varav artikel 1 beskriver att inga sociala åtskillnader för göras som är grundade på de allmännas bästa.¹²⁵

7.1 Internationell lag och religion

Utöver den franska deklARATIONEN där religionsfrihet är en grundläggande rättighet är den även förankrad i den europeiska konventionen om mänskliga rättigheter, med vissa restriktioner dock.¹²⁶ European court of human rights som dömde att huvuddukslagen i Turkiet var berättigad med stöd från den turkiska konstitutionen vars grundläggande värde är baserat på sekularism användes som argument av Frankrike för att inrätta ett liknande förbud mot den heltäckande slöjan. De åberopade även artikel 9 från konventionen om mänskliga rättigheter som föreskriver att samvets, åsikts och religionsfrihet också skall kunna tillämpas de som inte bekänner sig till en specifik religion eller

¹²⁰ Geoffrey W.G, Leane, 2011. s. 1055

¹²¹ Geoffrey W.G, Leane, 2011. s. 1058

¹²² Ibid.

¹²³ Ibid.

¹²⁴ Ibid.

¹²⁵ Ibid.

¹²⁶ Geoffrey W.G, Leane, 2011. s. 1055

trosuppfattning.¹²⁷

Dåvarande president Nicolas Sarkozy skall ha uttalat sig att debatten om den heltäckande slöjan inte handlar om religion, det handlar om att slöjan strider mot frihet och kvinnlig värdighet. Enligt Sarkozy är inte den heltäckande slöjan en religiös symbol.¹²⁸ Det är dock en omtvistad debatt då Dounia Bouzar, liksom Sarkozy hävdar att den heltäckande slöjan inte är en religiös symbol samtidigt som hon menar att de som propagerar för burkan består av salafistiska grupper, som av henne anses vara en radikal trosuppfattning inom islam.¹²⁹

En del av debatten består alltså i att försöka definiera vad religion är samt hur den heltäckande slöjan förhåller sig till Islam. Representanten och ordförande för en muslimsk organisation i Frankrike hävdade under ett sammanträde att den heltäckande slöjan inte var ett religiöst påbud trots att det används som en religiös praxis av en minoritet som bekänner sig till religionen islam.¹³⁰ Ett avslutande exempel kommer från Tarik Ramadan, muslimsk teolog som hävdade att den heltäckande slöjan inte är ett religiöst påbud med stöd från Koranen och det är alltså inget som islam kräver av muslimska kvinnor.¹³¹

Religionsfriheten innebär bland annat att var och en har rätt att tro och friheten att ensam eller i gemenskap med andra, offentligt eller enskilt, utöva sin religion genom gudstjänst, undervisning, sedvänjor och ritualer.¹³² Religionsfriheten är en frihet som skyddas inom den liberala staten vilket gör det illegitimt att ifrågasätta huruvida den heltäckande slöjan är en fråga om att utöva sin religion. Christian Joppke som skrivit boken *Veil: mirror of identity* tar också upp resonemanget om att den liberala staten motsäger de liberala principerna när religionsutövning som skyddas av liberala värderingar ifrågasätts.¹³³ Vidare hävdar Joppke att de enda som kan avgöra huruvida den heltäckande slöjan är en religiös symbol är kvinnan själv vilket sammanfaller under religionsfriheten.¹³⁴

FN's kommitté för mänskliga rättigheter skall ha uttryckt i general comments att

¹²⁷ Geoffrey W.G, Leane, 2011. s. 1056

¹²⁸ Liberation, Sarkozy: «*La burqa n'est pas la bienvenue sur le territoire de la République*», 2009-06-22

¹²⁹ Assemblée Nationale, nr. 2, 2009.

¹³⁰ Assemblée Nationale, nr. 8, 2009.

¹³¹ Assemblée Nationale, nr. 15, 2009.

¹³² Hänvisar till europakonventionen om de mänskliga rättigheterna.

¹³³ Joppke, Christian, *Veil mirror of identity*, Polity Press, Cambridge, 2009. s. 14

¹³⁴ Joppke, Christian, *Veil mirror of identity*, Polity Press, Cambridge, 2009. s. 15

restriktioner på religionsutövande i det offentliga rummet strider mot de skyldigheter som Frankrike har gentemot de internationella mänskliga rättigheterna samt konventionen om politiska och medborgerliga rättigheter med artiklarna 18, 19, 26 och 27 i punkt.¹³⁵ Artikel 18 i konventionen om politiska och medborgerliga rättigheter föreskriver:

Var och en har rätt till tankefrihet, samvetsfrihet och religionsfrihet. Denna rätt innefattar frihet att bekänna sig till eller anta en religion eller en trosuppfattning efter eget val och frihet att ensam eller i gemenskap med andra, offentligen eller enskilt, utöva sin religion eller trosuppfattning genom gudstjänst, iakttagande av religiösa sedvänjor, andaktsutövning eller undervisning.¹³⁶

7.2 Sammanfattning

Både Joppke och FN's kommitté för mänskliga rättigheter hävdar och påvisar att lagen är en inskränkning mot religionsfriheten, trots olika uppmaningar från människorättsorgan, så som human rights committee som i general comments avrådde från att inrätta lagar som inskränker religionsfriheten har Frankrike ignorerat detta.

Den Franska staten tar bland annat Europadomstolens dom mot Turkiet som ett prejudikat för att berättiga ett förbud mot den heltäckande slöjan, trots att samma domstol avrått från att stifta en sådan lag. Lagen som även strider mot konventionen för politiska och medborgerliga rättigheter stöds på grunden av att den heltäckande slöjan ses som en fara för den nationella säkerheten. Denna inskränkning på religionsfriheten anses vara berättigad i den europeiska konventionen om de mänskliga rättigheterna endast om den anses vara ett hot mot nationell säkerhet.

Den franska deklarationen om mänskliga och medborgerliga rättigheter bygger på liberala värderingar och föreskriver religionsfrihet som en av de grundläggande principerna. Deklarationen bygger visserligen på både individuella rättigheter samt grupprättigheter varav den utilitaristiska synen ” *största möjliga lycka åt största möjliga antal* ” har spelat stor roll i debatten vilket visar på att grupprättigheter väger tyngre. Detta tankesätt ligger till grund för artikel 6 i den franska deklarationen som uttrycker att lagen är en konsekvens av den allmänna viljan trots att artikel 1 beskriver att inga sociala åtskillnader för göras som är grundade på de allmännas bästa.

8. Kvinnors rättigheter

Ett av argumenten till förbudet som hördes i den utvalda kommitténs sammanträden löd följande:

¹³⁵ UN DOC. CCPR/C/21/Rev.1/Add.10, General Comment No. 28. (General Comments), paragraf 13.

¹³⁶ Hänvisar till den internationell konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter

Den heltäckande slöjan symboliserar inget annat än förnekelse till allt som republiken har gett kvinnor: rätten att förfoga över sig själva, att arbeta – och därför inte vara ekonomiskt beroende till sina män, att välja sin make, välja att skaffa barn, erkännande av jämställdhet mellan män och kvinnor.¹³⁷

Enligt Scott uppstår det motsättningar kring detta argument då hon påpekar att könsrättvisor inte utövas av en specifik religion, hon tar upp presidentvalet år 2007 då Ségolène Royal ställde upp som kandidat i presidentvalet. Royals kollegor påminde henne om att presidentvalet inte var en skönhetstävling för att hon skulle dra tillbaka sin presidentkandidatur trots att det år 2000 tillkom en lag som kräver lika antal kvinnor som män på röstsedlarna till nästa val.¹³⁸ De som idag talar om Islam och slöjan som kvinnoförtryck var i hård opposition mot lagen som tillkom år 2000, menar Scott.¹³⁹

Likväl nämner kommittén den heltäckande slöjan och islam som problem till de könsrättvisor bland muslimska kvinnor istället för att tala om de könsrättvisor som finns i samhället som en enhet. Kommittén gör i sina uttalanden skillnad på kvinnor istället för att tala om problemet som berör en homogen grupp i samhället. I en artikeln *Marianne d'aujourd'hui?: the figure of the beurette in contemporary french feminist discourses* skriven av Anna Kemp uttalar sig flera feminister om hur och vad en fransk kvinna anses vara. Det framgår i artikeln att en kvinna som gömmer sig bakom kläder för att dölja sin feminitet inte är integrerad. Måttet för lyckad integration mäts efter den franska feminiteten som innebär smink, högklackat och kläder som visar kvinnans feminina attribut.¹⁴⁰

borgmästare till en Parisförort sa under ett av kommitténs sammanträden att det inte finns någon kompatibilitet mellan Islam och sekulära demokratier.¹⁴¹ Han poängterade även skillnaden mellan Islam som religion, och individer som utövar den samt deras förmåga att anpassa sitt beteende till republikanska värderingar och principer.¹⁴² Han avvisade även påståendet om att det kan existera en ”Islam som respekterar republikanska värderingar och laïcité.”¹⁴³

¹³⁷ Assemble nationale, nr 6, 2009.

¹³⁸ Scott, Joan Wallach, 2010. s. 136

¹³⁹ Ibid.

¹⁴⁰ Kemp, Anna, 2009. *Marianne d'aujourd'hui?: the figure of the beurette in contemporary french feminist discourses*, *Modern & contemporary France*, 17:1. s. 28

¹⁴¹ Assemblée Nationale, nr 6, 2009.

¹⁴² Ibid.

¹⁴³ Ibid.

Det är svårt att avgöra vad Lemoine exakt menar med sitt påstående ”sekulär demokrati” då han inte definierar vad han menar ingå i en sådan. Det lämnar rum för oklarheter eftersom laïcité berör olika samhällsområden enligt Bernard Stasis teori som även kommittén stödjer sina uttalanden på. Är det frågan om att religion i sig inte hör hemma i en sekulär demokrati, då laïcité vid begreppets tillkomst under slutet av 1800-talet enligt Baubérot kom till för att skilja mellan staten och den katolska kyrkan? Eller handlar det om en specifik religion, i detta fall islam, som Lemoine i påståendet specifikt pekar ut som oförenlig med sekulära demokratier? Tidigare har det nämnts att laïcité bland annat är vägen till jämställdhet mellan män och kvinnor och att den heltäckande slöjan är en symbol för förtryck, förknippat med Islam.

8.1 Resultatet av ett förbud

Inom forumet för den feministiska diskursen togs även andra argument upp som berörde *identitet* och *kvinnlighet*. Kommittén ansåg att den heltäckande slöjan är ett hot mot kvinnor att kunna uttrycka sig som individ eftersom ansiktet är individens representant utåt. Det är en del av kvinnans personlighet.¹⁴⁴ Den anses dessutom vara ett ställningsmottagande mot andra franska kvinnor som inte bär heltäckande slöja. Den heltäckande slöjan ses vara en förolämpning där de kvinnor som bär den vill avskärma sig från det som är ”orent” och oanständigt.¹⁴⁵ François Fillon sammanfattade år 2010 den feministiska debatten med att säga,

Regeringen anser att bärandet av heltäckande slöja inte är acceptabel i vår republik eftersom den symboliserar en nedbrytning av det gemensamma samhället, strider mot principen om jämlikhet mellan kvinnor och män samt vår uppfattning om mänsklig värdighet.¹⁴⁶

Det strider även mot principen om broderskap (*fraternité*) som innebär att samhället skall bygga på en gemenskap där alla skall behandlas med respekt.¹⁴⁷ De argument som framfördes var principen om syn- och tillgänglighet.

[D]e som bär heltäckande slöja kan prata, höra och se deras samtalspartner samtidigt som samtalspartnern inte kan se eller prata med de som bär heltäckande slöja. Det är ett bevis på grundläggande ojämlikhet och utgör en tydlig brytning mot principen om broderskap¹⁴⁸

¹⁴⁴ Assemblée Nationale, nr. 16, 2009.

¹⁴⁵ Ibid.

¹⁴⁶ Le Figaro, *Voile intégral : Fillon consulte le Conseil d'Etat*, 2010-01-29.

¹⁴⁷ Ibid.

¹⁴⁸ Assemblée Nationale, nr. 16, 2009.

Guy Carcassonne hävdar dock att det inte är rätt att inrätta en lag mot individer på basis av vägran av att kommunicera med andra skulle anses vara ett hot.¹⁴⁹

Cirka ett år efter att lagen kom till bruk har cirka 20 kvinnor blivit dömda för att ha burit heltäckande slöja på offentliga platser.¹⁵⁰ Beträffande de argument som togs upp i Nationalförsamlingens undersökningsgrupp, såsom jämlikhet mellan könen och nationell säkerhet är det svårt att avgöra om det skett någon förbättring. Enligt en årlig årsrapport från den franska organisationen som arbetar mot islamofobi i Frankrike ser det inte ljus ut. Alltfler tar lagen i ”egna händer” och alltfler muslimska kvinnor faller offer för fysisk och psykisk aggression då brotten har ökat med 10 % sedan år 2010.¹⁵¹ Rapporten visar ett resultat på att 94 % av dessa offer är kvinnor samt över 84 % utav dessa har blivit utsatta för islamofobiska aggressioner.¹⁵²

Det är oklart huruvida detta inkluderar kvinnor som bär heltäckande slöja. Dock presenterar en annan rapport *”un voile sur les réalités, 32 musulmanes de France expliquent pourquoi elles portent le voile intégral”* intervjuer av 32 kvinnor runt om franska städer som bär heltäckande slöja att efter lagen är de tillfrågade kvinnorna rädda för att gå ut med heltäckande slöja. Av de tillfrågade var 30 av dem franska medborgare, åtta av de som bar heltäckande slöja var franska konvertiter, 20 av dem hade ursprung från Nord-Afrika samt fyra av dem från Väst-Afrika.¹⁵³ 14 utav kvinnorna hade högskoleexamen medan åtta utav dem saknade utbildning. Tio av dem jobbade medan en stor del utav majoriteten var arbetslösa utan något hopp om att skaffa arbete sålänge det förhindrade dem från att utöva sin religion.¹⁵⁴

De tillfrågade kvinnorna kände framförallt en rädsla av att bli spottade på, förolämpade och även slagna.¹⁵⁵ De flesta av de intervjuade kvinnorna ansåg att fysisk och psykisk förolämpning var något väldigt vanligt i vardagen. En av de intervjuade kvinnorna vågade tillexempel inte gå ut utan

¹⁴⁹ Assemblée Nationale, nr. 14, 2009.

¹⁵⁰ *”France: il y a un an entrain en vigueur la loi interdisant le voile intégral dans les espaces publics”*, RFI, 2012-04-11.

¹⁵¹ Collectif Contre L’islamophobie en France. Rapport annuel, 2011.

¹⁵² Ibid.

¹⁵³ *”un voile sur les réalités, 32 musulmanes de France expliquent pourquoi elles portent le voile intégral”*, Open society foundations, 2011. s. 12

¹⁵⁴ Ibid.

¹⁵⁵ Open society foundations, 2011. s. 38

sin man i fruktan av att bli slagen eller spottad på.¹⁵⁶ En kvinna berättar i en intervju;

Vous allez avoir droit à des insultes, des regards très très méchants, des paroles blessantes. Jusque-là, on n'a jamais levé la main sur moi. Le jour où ça se fera, je sais pas ce que je ferai. Ah oui, on m'a déjà craché dessus une fois.¹⁵⁷

Den intervjuade kvinnan berättar att det är vanligt med förolämpningar, elaka blickar och spydiga kommentarer. Hon tillägger dock att hon hittills aldrig blivit utsatt för fysisk aggression. Den tillfrågade tillägger även att hon inte vet vad hon skulle ta sig till den dagen det händer. Hon fortsätter med att berätta att hon blivit spottad på av en fransk man i 50 års åldern. Mannen skall ha även sagt ”Stackars Frankrike!”¹⁵⁸

De flesta kvinnor berättar att de är rädda för att gå ut när de bär den heltäckande slöjan. Den största rädslan är offentliga platser med mycket folk, såsom shoppingcenter.

En fait, c'est vraiment la peur de l'agression, parce que comme je t'ai dit, les gens maintenant ils se permettent tout. Et vraiment, c'est tout calculé, même pour faire mes courses, moi et mon mari, on y va à la période où on sait qu'il y a pas beaucoup de monde.¹⁵⁹

En annan tillfrågad kvinna berättar att hon är rädd för att bli förolämpad om hon går ut. Nuförtiden tar folk friheten för givet att göra vad dem vill. När jag går ut, måste allt vara planerat i detalj, även när jag går ut med min man. Vi går ut och handlar när vi vet att det inte kommer vara mycket folk ute. Enligt en tillfrågad skall inte lagen ha befriat henne från förtryck, tvärtom. Hon berättar att hon saknar att gå ut, och att hon mest stannar hemma för sig själv eftersom folk ute är otroligt spydiga och elaka. Innan var det okej, folk gav blickar och gav enstaka kommentarer, men inte lika mycket som nu. Speciellt efter det stora mediareportereringen.¹⁶⁰

8.2 De muslimska kvinnornas röst

I rapporten *”un voile sur les réalités, 32 musulmanes de France expliquent pourquoi elles portent le voile intégral”* finns något som Nationalförsamlingens undersökningskommitté har missat.

Nämmligen de heltäckande kvinnornas röst om varför de har valt att bära heltäckande slöja samt

¹⁵⁶ Open society foundations, 2011. s. 126

¹⁵⁷ Ibid.

¹⁵⁸ Open society foundations, 2011. s. 127

¹⁵⁹ Open society foundations, 2011. s. 101

¹⁶⁰ Open society foundations, 2011. s. 100

vems val det har varit. Rapporten består av intervjuer där kvinnorna själva får berätta och förklara varför de valt att bära heltäckande slöja.

De flesta kvinnor berättar att de kommer från hemförhållanden där religionen har spelat roll, dock i olika grad. En del var inte praktiserande, utan endast muslimer till namn medan andra berättar att deras föräldrar både bad och fastade under den muslimska fastemånaden Ramadan. Vad alla de intervjuade kvinnor har gemensamt är att de valde den heltäckande slöjan av fritt val helt utan tvång.

En kvinna vid namn Omera som intervjuades berättar att hennes föräldrar var emot att hon ville bli praktiserande muslim. Hon fick be i smyg och valet att bära heltäckande slöja kom efter att hon själv läst om islam och tog sedan sitt beslut efter det.¹⁶¹ Många av kvinnorna har en sak gemensamt gällande beslutet av att bära heltäckande slöja, nämligen att de av eget beslut efter att ha studerat Islam kommit fram till att bära slöjan. De nämner också att varken deras bröder, fäder eller någon utifrån har påverkat dem till att ett beslut. En kvinna kommenterar detta med att säga;

De säger att det är våra män som isolerar oss men verkligheten är att det är dem som gör det. Min man vill inte att jag går ut ensam längre efter att han sett hur folk behandlar mig ute på gatan när jag varit i sällskap med honom. Nu tror han att om jag går ut själv kommer jag bli ännu mer trakasserad och insisterar alltid på att följa med när jag går ut[...] Sanningen är att hädanefter kommer jag gå ut så lite som möjligt, endast när det verkligen behövs.¹⁶²

En annan kvinna bekräftar detta med att säga ”Vem talar om för mig att jag måste stanna hemma? Det är inte min man! Jag stannar hemma för att jag är rädd för polisen, för att få böter samt de obligatoriska kraven för medborgarskap”.¹⁶³

De tre huvudsakliga skälen som kvinnorna säger ha fått dem till att bära heltäckande slöja består av (i) att religionen kräver det, (ii) de vill skydda sig från utomstående mäns blickar, samt (iii) de har blivit inspirerade av andra kvinnor.

9. Analys

Kan franska staten anta ett förbud grundat på innebörden av mänsklig värdighet, feminism, nationell säkerhet och jämlikhet? Den diskurs som presenterats i nationalsamlingens specialtillsatta

¹⁶¹ Open society foundations, 2011. s. 84

¹⁶² Open society foundations, 2011. s. 78

¹⁶³ Ibid.

kommitté är många och framförallt inriktade på två typer av argument: den sakliga och praktiska frågan om den heltäckande slöjan (underlättar att utföra terroristattacker; hot mot nationen) samt frågan om rättigheter (rätten för kvinnan att vara jämlik mannen). Det råder tvetydighet i debatten huruvida den heltäckande slöjan har stöd i Koranen vilket även väcker frågan om kvinnan bär heltäckande slöja av religiösa eller traditionella skäl.

9.1 Sekularism

Dagens lagstiftning mot att bära heltäckande slöja på offentliga platser i den franska sekularismens namn är en vidtagen handling för att begränsa inskränkningen på religionsutövning i det offentliga rummet som utifrån principen om sekularism skall vara neutral. I och med detta utgår den franska staten från att den heltäckande slöjan representerar islam som en religiös symbol. Det förekommer dock oenigheter kring varför andra religiösa symboler inte ingår i denna lag i sekularismens namn vilket var fallet med lagen som förbjöd huvudduk i publika skolor år 2004. Den heltäckande slöjan är inte den enda religiösa symbol i det offentliga rummet vilket gör att det finns en risk för att lagen bryter mot europakonventionens artikel 14 om diskriminering mot etniska minoriteter och utövandet av religion individuellt och gruppmissigt. Rapporten förklarar och beskriver sekularism med tre principer, varav en av dem innebär ”likhet inför lagen i frågan om andlig och religiös åskådning”.¹⁶⁴ Jag anser därför att sekularism inte är ett tillräckligt villkor för att kunna ligga till grund mot ett förbud att bära heltäckande slöja på offentliga platser då den bryter mot sina egna principer.

När huvuddukslagen blev aktuell år 2004 hade den franska staten försökt anpassa lagen efter de tre sekulära principerna. Lagen omfattade ett förbud om att förbjuda religiösa symboler med definitionen ”iögonfallande religiösa symboler”. Detta omfattade inte bara slöjan, utan även den judiska kipan bland annat. Dessutom ansågs den offentliga sfären vara begränsad till statliga skolor och statligt ägda byggnader. I förbudet mot heltäckande slöja skiljer sig dessa principer väldigt mycket åt. Lagen talar endast om den heltäckande slöjan som religiös symbol – dessutom utesluter lagen kvinnor som bär den från hela det sociala samhället genom att definiera den offentliga sfären i bredare termer än vad som ansågs vara år 2004.

¹⁶⁴ Stasi, Bernard, 2003. s. 19

9.2 Feminism

Den andra rättsliga grund som har diskuterats i nationalsamlingen kommitté är att den heltäckande slöjan inskränker på kvinnans mänskliga värdighet. I detta fall är principen av värdighet förknippat med könsrättvisor eftersom det endast är kvinnor som bär heltäckande slöja. Kommittén har också argumenterat för att kvinnans värdighet döljs bakom slöjan som täcker kvinnans ansikte, vilket är ett hinder för individuell utveckling.

Beroende på definitionen av mänsklig värdighet skulle staten kunna förbjuda alla slags symboler i det offentliga rummet i den ”mänskliga värdighetens” namn. Det har inte tagits med i debatten att den heltäckande slöjan inte är ensam om att låta kvinnor utvecklas som en personlig individ. Staten kan, för att utgå från denna logik, inrätta flera lagar för att skydda människor från inskränkningar på deras värdighet. Dock har debatten endast fokuserat på den heltäckande slöjan.

I den juridiska diskursen innebär mänsklig värdighet i enlighet med konstitutionen från 1946 rätten till den fria viljan hos varje individ. Preambeln tar upp rätten till varje människa att vara fri från statligt förtryck och dominans. Definitionen av mänsklig värdighet tar alltså inte upp begrepp som rätten till att vara fri i termer som ”utanför kroppen” eller ”medvetandet” inom definitionen av mänsklig värdighet.

Utifrån denna definition drar jag slutsatsen att detta argument rent juridiskt inte är hållbart då lagen i konstitutionen från 1946 syftar på att det är statens skyldighet att inte utöva dominans eller förtryck gentemot sina medborgare, vilket även innefattar skyldigheten till att inte stifta lagar som tvingar kvinnor att klä sig på ett visst sätt.

Utifrån ett moraletiskt perspektiv skulle argumenten om mänsklig värdighet kunna ses ur ett annat perspektiv där begreppet ”värdighet” kan innefatta mycket mer än det som står reglerat i lagen. Dock är det fortfarande inte ett berättigat argument till att förbjuda heltäckande slöja på offentliga platser då begreppet ”värdighet” ur moraletiska principer även skulle kunna innefatta förbud mot andra moraliska principer som idag är lagliga.

Sammanfattningsvis, I enlighet med de liberala rättigheterna om individens frihet samt definitionen av begreppet ”demokrati” och artikel 9 i Europakonventionen så är religionsutövande en del av en persons frihet. Både från ett liberal och demokratiskt perspektiv handlar det om fri-

och rättigheter. Debatten har fokuserat på huruvida det är rätt att bära heltäckande slöja i ett sekulärt samhälle, istället för att fokusera på om en lag hör hemma i ett liberal demokratiskt samhälle. De problem som uppstår att tvånget flyttar fokus från att kvinnor genom fransk lag blir tvingade att visa ansiktet.

9.3 Nationell säkerhet

Det tredje huvudsakliga argumentet för att ett förbud mot heltäckande slöja var att slöjan hotar den allmänna ordningen och säkerheten. Det står även reglerat i Europakonventionen att vissa friheter får begränsas om de ses som ett hot mot nationell säkerhet. Kommitténs argument har framförallt fokuserat på tre typer av hot (i) terroristattacker (ii) omöjligt att identifiera individer (iii) hot mot den allmänna ordningen.

Kommitténs medlemmar uttrycker även en rädsla att den heltäckande slöjan gör det lättare för terrorister att utföra attacker då kvinnor kan dölja vapen under kläderna utan att det syns. Frågan om diskrimination är avsevärt aktuell då kommittén endast tar upp den heltäckande slöjan som ett hot då andra typer av kläder eller accessoarer skulle kunna vara ett hot av liknande karaktär. Som Denys de Béchillon uttryckte det under ett av sammanträdena ”Om vi vill skydda oss från hot mot att dölja vapen eller explosiva ämnen måste vi även förbjuda bärandet av ryggsäck, portfölj och även rock då även dessa plagg inger liknande problem”.¹⁶⁵

Det andra argumentet som använts för att beskriva hotet mot nationell säkerhet är problematiken i att identifiera personer som bär heltäckande slöja då det döljer kvinnans ansikte. Motståndare till detta argument hävdar att det föreligger kontroverser i huruvida franska medborgare ska vara tillgängliga för ständig identifiering. Om en situation förekommer där kvinnor som bär heltäckande slöja måste kunna identifiera sig skall det kunna ske under dem specifika omständigheterna och inte permanent.

Den tillfrågade experten de Béchillon hävdar här att staten inte kan kräva att medborgare ska vara under ett tillstånd av permanent kontroll då den nuvarande rättspraxisen inte tyder på denna skyldighet att kunna kännas igen överallt under alla omständigheter, då polisen faktiskt har rätt att kräva att medborgare skall identifiera sig”.¹⁶⁶ Denna motivering är inte hållbar då det för det

¹⁶⁵ Assemblée Nationale, nr. 14, 2009.

¹⁶⁶ Ibid.

första inte står under rättspraxis att medborgare måste vara under permanent kontroll, dessutom är debatten inte objektiv då det förekommer andra typer av plagg som inger liknande hot som den heltäckande slöjan anses göra. Detta tyder på att lagen grundar sig på diskriminerande åtskillnader.

Sammanfattningsvis finns några slutliga anmärkningar. Definitionen av ”allmän ordning” är även tvetydig då denna princip kan innefatta både moraliska principer samt rådande normer i samhället. Detta kan betyda att den heltäckande slöjan kan ses som ett hot mot den allmänna ordningen i Frankrike då det sammanfaller med vad de sociala normerna i landet säger medan den i ett annat land kan vara socialt acceptabel där normerna skiljer sig från Frankrikes.

Under kapitel 7 tas de rättigheter som diskuteras under kommitténs sammanträden upp, där artikel fyra i den franska deklARATIONEN föreskriver att frihet består i att kunna göra något som inte skadar andra vilket leder till frågan huruvida den heltäckande slöja faktiskt skadar andra. Slöjan i sig anses för det första inte som ett hot, utan det är personen som bär den som gör den hotfull utifrån ett säkerhetsperspektiv, det är alltså en fråga om tolkning och tillämpning.

Den nationella säkerheten anses alltså vara hotad av kvinnor som potentiellt skulle kunna använda den heltäckande slöjan i syfte av att utföra terroråd. Det är viktigt att förstå att just i denna debatt talas det inte om den heltäckande slöjan som en religiös symbol som inskränker på sekularismen.

Istället talas det om att kvinnor som bär heltäckande slöja kan vara ett potentiellt hot för den nationella säkerheten. I de olika debatterna är synen på slöjan olika. I debatten om sekularism ses slöjan i sig som ett hot då den symboliserar och uttrycker religiös utövning. I debatten om nationell säkerhet är det inte längre slöjan som är problematisk utan här handlar det istället om det potentiella hotet som dessa kvinnor anses utgöra. Detta gör att det blir problematiskt att tolka artikel fem i den franska deklARATIONEN som föreskriver att lagen endast kan förbjuda *handlingar* som är skadliga för samhället. Vilken handling syftar artikeln på i detta fall? Att det finns kvinnor som vidtagit en handling genom att bära heltäckande slöja, eller just det potentiella hotet som dessa kvinnor anses ge?

10. Slutsats och diskussion

År 2011 stiftades det en lag som förbjöd muslimska kvinnor att bära heltäckande slöja varav idén

var att främja och säkerställa kvinnors rättigheter vilket omfattade cirka 1900 kvinnor i Frankrike. Den lagstiftande Nationalförsamlingen har i sin roll att styrka kvinnors rättigheter förbigått det faktum att lagen inte har tagit hänsyn till kvinnornas röster i frågan också inskränker på deras rättigheter.

Det finns dock kvinnor som har fått komma till tals, bland annat från rapporten *”un voile sur les réalités, 32 musulmanes de France expliquent pourquoi elles portent le voile intégral”* där 32 muslimska kvinnor har intervjuats. Svaren som presenteras i rapporten handlar varken om tvång från familjemedlemmar eller andra religiösa påtryckningar. Rapportens slutsats visar att de kvinnor som bär heltäckande slöja har gjort det av fritt val. Kvinnorna rapporterade istället en rädsla efter att debatten om lagen mot heltäckande slöja tagits upp och ansåg att lagen inte främjar varken kvinnors rättigheter eller värdighet.

Att genom lagstiftning som förbjuder religionsutövning i det offentliga rummet försöka eliminera könsorättvisor är inte det rätta verktyget. Denna slutsats drar jag av följande orsaker; ett år efter att lagen kom till bruk finns det inga bevis eller uttalanden från politiker att lagen skulle haft någon positiv effekt. Detta står mot det faktum att alltfler kvinnor väljer att stanna i hemmet i fruktan för att bli utsatta för psykisk och fysisk aggression. Lagen främjar istället utanförskap där frågan om sekularism går parallellt med frågan om nationell identitet där den muslimska befolkningen varit huvudfrågan i debatten.

Från det liberala perspektivet står det kollektiva intresset starkare när lagen kom till bruk år 2011, trots vetskapen om den minoritet individer som skulle få sin religionsfrihet inskränkt tycktes det allmänna intresset vara viktigare när nästan 90 % av befolkningen i en undersökning varit positiva till ett förbud. Medlemmar ur den franska nationalförsamlingens kommitté har i sina utskott talat om liberala värderingar, inspirerade från artikeln om frihet från Europakonventionen, ”frihet består i att kunna göra något som inte skadar andra”. Kommittén hävdar att den heltäckande slöjan är ett uttryck för mansdominans och inskränkningar i kvinnans frihet.

Könsorättvisor är inte förknippat till etnicitet eller religion. När det handlar om kvinnor i Frankrike är det inte bara den muslimska kvinnan som är ett potentiellt offer, utan kvinnor över lag. Detta går att urskilja från olika samhällsklasser i Frankrike, ett exempel var när före detta

presidentkandidat Segolene Royale ställde upp det franska presidentvalet år 2007 och blev trakasserad för hennes kvinnliga egenskaper.

Lagen för med sig andra konsekvenser i och med att en del kvinnor inte vågar gå ut då definitionen på ”offentliga platser” är så omfattande. Resultatet blir att dessa kvinnor avskärmas från samhället, något som kommittén ville motverka.

I kommitténs sammanträden togs även frågan om synen på medborgare, medborgarskap samt broderskap upp. Dessa frågor sammanfaller under de tre huvudsakliga argumenten om sekularism, nationell säkerhet och jämlikhet. Trots att den heltäckande slöjan idag inte är den enda religiösa symbolen som anses hota den neutrala och sekulära sfären står den ensam i debatten om att hålla det sekulära rummet fritt från religiös utövning. Idag gäller förbudet endast mot den heltäckande slöjan vilket utesluter andra religiösa symboler, som till exempel den judiska kipan. Frågan om den heltäckande slöjan har i frågan om religiös neutralitet stor betydelse för hur kvinnor som bär den väljer att ge slöjan en religiös innebörd eller inte. Som redan nämnt är det svårt att ge ett säkert svar utifrån koranen huruvida den heltäckande slöjan är ett påbud inom islam, vilket även gör det problematiskt om huruvida man skall kunna tolka det som en religiös symbol i sekularismens namn.

Förbudet har istället för att skydda det sekulära rummet blivit ett verktyg för att reglera invandringen som förklaras av frågan om medborgarskap som tagits upp i debatten. Den heltäckande slöjan anses förneka de republikanska värdena, varav den franska sekularismen ingår. Att förneka dessa värden ses som en ovilja av att assimilera sig till det franska samhället, något som har blivit en tillräcklig grund för att neka någon franskt medborgarskap. Detta styrks även av Beaubérots teori som hävdar att sekularismen idag har blivit ett verktyg för att reglera invandringen, speciellt i frågan om slöjan och assimilation.

Argumentet om nationell säkerhet har också endast fokuserat på den heltäckande slöjan som ett hot mot nationen, trots att andra potentiella faror också skulle kunna anses vara likvärdiga, vilket den juridiska experten Denys de Béchillon lade fram under ett av sammanträdena i kommittén. Den juridiska frågan i detta sammanhang ligger till grund för diskussionen om huruvida det går att berätta lagstiftning för att motverka eller förhindra handlingar och brott som skulle

kunna förekomma i och med att kvinnor bär heltäckande slöja.

Det tredje argumentet är frågan om jämlikhet varav begrepp som mänsklig värdighet och den fria viljan ingår. Okin som hävdade att individens rättigheter var viktigare än gruppens, i detta fall kvinnans rättighet att välja att inte bära heltäckande slöja skulle vara viktigare än skyddet av religionsfrihet glömmer en viktig punkt som även Nationalförsamlingens undersökningskommitté inte har tagit i beaktning. Ingen muslimsk kvinna med heltäckande slöja var inbjuden att höras som expert till kommittén. Okin generaliserar dessutom dessa kvinnor genom att anta att alla dessa kvinnor bär slöja på grund av tvång och inte egen vilja. Även om det finns kvinnor som blir tvingade uppstår det alltid problem mellan olika typer av rättigheter vilket sammanfattningsvis kan avslutas med att säga – det går inte att avgöra vilket det bästa sättet är för att främja olika rättigheter även om det finns franska feminister gärna vill få det att framstå som att den franska jämställdheten och idealet av en fransk kvinna är den optimala metoden för att uppnå ett mer jämlikt samhälle. Trots att många utav de kvinnor som bär heltäckande slöja är franska medborgare är de inte tillräckligt ”franska”. Enligt Kommittén så är de flesta som bär heltäckande slöja dessutom franska konvertiter.

Detta gör dessutom att rasism ur två olika synpunkter uppstår. Den ena är att jämlikhet endast kan uppnås genom att bete sig som en ”typisk” fransk kvinna, vilket underförstått innebär att den kulturella skillnaden som enligt Nationalförsamlingens undersökningskommitté beskrivits som ”radikal” ”tvångsgiftermål” ”förtryckande” genom att männen ”låser in” sina kvinnor blir en typiskt stereotypbild av vad som anses vara ofranskt. Det uppstår även ett vi och dem perspektiv där den franska kvinnan (vi) blir något som dem (kvinnor med heltäckande slöja) måste uppnå för att bli jämställda.

Tyvärr verkar denna rasism ha blivit alltmer accepterad då det trots allt finns kvinnor som genom olika medel uttryckt att den heltäckande slöjan är ett fritt val och att varken deras män eller någon annan har tvingat dem till att bära heltäckande slöja. Acceptansen ligger i att dessa kvinnors röster ignorerats och istället har en lag stiftats mot dem vilket gör att bilden av det som är annorlunda blir ännu mer utbredd i det franska samhället.

Referenser

Litteratur

- Scott, Joan Wallach. - Sløjans politik / Joan Wallach Scott ; [översättning: Sarah Clyne Sundberg]. - 2010. - ISBN: 978-91-86273-08-8
- Den sekulära staten och Islam i Europa : perspektiv från Engelsbergsseminariet 2006 / redaktör: Kurt Almqvist ; översättning: Jim Jakobsson. - 2007. - ISBN: 978-91-7353-205-1 (inb)
- Sigrell, Anders, 1961-. - Att övertyga mellan raderna : en retorisk studie om underförståddheter i modern politisk argumentation / Anders Sigrell. - 2001 - 2., rev. utg.. - ISBN: 91-974078-0-1
- Joppke, Christian. - Veil mirror of identity / Christian Joppke. - 2009. - ISBN: 0-7456-4352-3
- Okin, Susan Moller. - Mångkulturalism - kvinnor i kläm? / Susan Moller Okin ; utgiven av Joshua Cohen ... ; med bidrag av Azizah Y al-Hibri ... ; översättning från engelskan: Ulrika Jakobsson. - 2006. - ISBN: 91-7173-165-2
- Phillips, Anne, 1950-. - Multiculturalism without culture / Anne Phillips. - 2007. - ISBN: 0-691-12944-4 (alk paper)

Tidskriftsartiklar

- Jean Baubérot (2009): Laïcité and the Challenge of 'Republicanism', *Modern & Contemporary France*, 17:2, 189-198
- Randall Hansen (2011): The Two Faces of Liberalism: Islam in Contemporary Europe, *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 37:6, 881-897
- Geoffrey W.G, Leane (2011): Rights of ethnic minorities in Liberal Democracies: Has

- France gone too far in banning muslim women from wearing the burka? Human rights quarterly, volume 33, number 4.
- Z. Fareen, Parvez (2011): Debating the Burqa in France: the Antipolitics of Islamic Revival, Qualitative Sociology, volume 34, issue 2.
 - Anna Kemp (2009): Marianne d'aujourd'hui?: the figure of the beurette in contemporary french feminist dicourses, Modern & contemporary France, 17:1, 19-33

Juridiska dokument

- Franska nationalförsamlingen, utskott från kommittén, sektion 2008-2009
<http://www.assemblee-nationale.fr/13/cr-miburqa/08-09/index.asp> hämtad senast, 2012-05-12
- Franska nationalförsamlingen, utskott från kommittén, sektion 2009-2010
<http://www.assemblee-nationale.fr/13/cr-miburqa/09-10/index.aspx> hämtad senast, 2012-05-12
- General comments
<http://www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf/0/13b02776122d4838802568b900360e80> hämtad senast, 2012-05-17
- Franska nationalförsamlingen.
<http://www.assemblee-nationale.fr/histoire/dudh/rec10.asp> hämtad senast, 2012-05-12
- Conseil d'État.
<http://www.conseil-etat.fr/fr/rapports-et-etudes/possibilites-juridiques-d-interdiction-du-port-du-voile-integral.html> hämtad senast, 2012-05-19
- Code de l'entrée et du séjour des étrangers et du droit d'asile. - Article L311-9
<http://www.legifrance.gouv.fr/affichCodeArticle.docidTexte=LEGITEXT000006070158&idArticl=LEGIARTI000020040130&dateTexte=> hämtad senast, 2012-05-29
- LOI n° 2007-1631 du 20 novembre 2007 relative à la maîtrise de l'immigration, à l'intégration et à l'asile
<http://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.docidTexte=JORFTEXT000000524004&dateTexte=&categorieLien=id> hämtad senast, 2012-06-01
- Europakonventionen

- http://www.manskligarattigheter.gov.se/dynamaster/file_archive/020521/bb9e3648d3ba4bc99876ca6c6485a221/europa_501104.pdf hämtad senast, 2012-05-12
- Internationell konvention om medborgerliga och politiska rättigheter
http://www.manskligarattigheter.gov.se/dynamaster/file_archive/060505/fa60247e4d4729d44afe2354639cc316/Konventionen%20om%20medb%20och%20pol%20r%E4ttigheter.pdf hämtad senast, 2012-05-12

Nyhetsartiklar

- ”Burqa/GB: Jack Straw opposé à une loi”, Le Figaro, 2010-09-02.
<http://www.lefigaro.fr/flash-actu/2010/02/09/01011-20100209FILWWW00448-burqa-jack-straw-oppose-a-une-loi-en-gb.php> hämtad, 2012-05-16
- ”Voile intégral : Fillon consulte le Conseil d'Etat”, Le Figaro, 2010-01-29.
<http://www.lefigaro.fr/actualite-france/2010/01/29/01016-20100129ARTFIG00741-voile-integral-fillon-consulte-le-conseil-d-etat-.php> hämtad, 2012-05-16
- "Sarkozy: «La burqa n'est pas la bienvenue sur le territoire de la République»", Liberation, 2009-06-22.
<http://www.liberation.fr/politiques/0101575590-sarkozy-la-burqa-n-est-pas-la-bienvenue-sur-le-territoire-de-la-republique> hämtad, 2012-05-22
- ”France: il y a un an entrant en vigueur la loi interdisant le voile intégral dans les espaces publics”, FRI, 2012-04-11.
<http://www.rfi.fr/france/20120411-loi-anniversaire-voile-integral-niqab-france> , hämtad 2012-05-21

Övrigt

- **Slöja.**
<http://www.ne.se.ludwig.lub.lu.se/lang/slöja/309986>, Nationalencyklopedin, hämtad 2012-04-15.
- **Burka.**
<http://www.ne.se.ludwig.lub.lu.se/lang/burka>, Nationalencyklopedin, hämtad 2012-04-15.
- **Niqab.**

- <http://www.ne.se.ludwig.lub.lu.se/lang/niqab>, Nationalencyklopedin, hämtad 2012-04-15.
- **Hijab.**
<http://www.ne.se.ludwig.lub.lu.se/lang/hijab>, Nationalencyklopedin, hämtad 2012-04-16.
 - **Franska revolutionen.**
<http://www.ne.se.ludwig.lub.lu.se/lang/franska-revolutionen>, Nationalencyklopedin, hämtad 2012-04-16
 - **PewResearchCenter.**
<http://www.pewglobal.org/2010/07/08/widespread-support-for-banning-full-islamic-veil-in-western-europe/> hämtad 2012-04-22
 - **Commission Stasi.**
http://fr.wikipedia.org/wiki/Commission_Stasi, Wikipedia, hämtad 2012-05-25
 - **Collectif Contre L'islamophobie en France**
<http://www.islamophobie.net/rapport-annuel> , hämtad 2012-05-21
 - **Open society foundations.** ”Un voile sur les réalités, 32 musulmanes de France expliquent pourquoi elles portent le voile intégral”, 2011.
http://www.soros.org/sites/default/files/aa-unveiling-the-truth-french-20110411_0.pdf , hämtad 2012-05-21

